

KISKUNHALAS

TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERV

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

KUSTÁR ROZÁLIA

régész – muzeológus

régészeti örökségvédelmi és muzeológiai szakértő

2019. július

TARTALOM

- I. Bevezető
- II. Kiskunhalas közigazgatási területének régészeti kutatása
 - II. 1. Kutatástörténet
 - II.2. Régészeti lelőhelyek Kiskunhalas területén
 - Régészeti érdekű területek Kiskunhalas közigazgatási határában
 - II. 3. Régészeti lelőhelyek Kiskunhalas területén - Történeti áttekintés
- III. A településrendezési tervben előirányzott változtatások régészeti vonatkozásai és örökségvédelmi javaslatlattétel
- IV. Kiskunhalas közigazgatási határában lévő régészeti lelőhelyek megóvása - összefoglalás
- V. Irodalmi hivatkozások
- VI. Nyilatkozat

MELLÉKLETEK

- 1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Kiskunhalas bel- és külterületén
- 2. Régészeti lelőhelyek Kiskunhalas bel- és külterületén - térképdokumentáció
- 3. Régészeti lelőhelyek Kiskunhalas bel- és külterületén - fotódokumentáció
- 4. Archív térképek
- 5. Kiskunhalas rendezési terv: Módosítási területek / Régészeti érdek
hatásvizsgálat

I. BEVEZETŐ

A régészeti lelőhelyek és a műemlékek kulturális, történeti környezetünk részei, ezért a terület-, település- és tájfejlesztéssel valamint a terület- és településrendezéssel kapcsolatos beruházások tervezését a kulturális örökség védelmével összhangban kell végezni. A településfejlesztési koncepció, a településrendezési tervek és a helyi építési szabályzat elkészítésénél, ill. módosításánál a *kulturális örökség védelméről* szóló, többször módosított **2001. évi LXIV. törvény** (a továbbiakban: Kötv.) előírásait kell figyelembe venni, amelynek hatálya a műemlékekre és a régészeti emlékekre egyaránt kiterjed.

A 2001. évi LXIV. törvényhez kapcsolódóan 2018. 04. 09-én adták ki, és a kihirdetését követő 31. napon, 2018. május 10-én lépett hatályba a **Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelete a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról** (Magyar Közlöny• 2018. évi 52. szám). A rendelet hatálya az 1. § alapján kiterjed

a) a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben (a továbbiakban: Kötv.) meghatározott, a régészeti örökség, a műemléki érték és a kulturális javak védelmével kapcsolatos feladatok tekintetében hatáskörrel rendelkező hatóságokra és feladatkörrel rendelkező intézményekre, szervezetekre és szervekre, valamint azok eljárásaira,

b) a kulturális örökség védelmével kapcsolatos nyilvántartásra vonatkozó szabályokra,

c) a nyilvántartott régészeti lelőhely és a nyilvántartott műemléki érték védetté nyilvánításának szabályaira,

d) a régészeti örökség felderítésének és kutatásának követelményeire, a régészeti feltárás és a nagyberuházásokkal kapcsolatos régészeti feladatellátás szabályaira, a régészeti lelőhely és a lelet megtalálójának anyagi elismerésének szabályaira,

e) a műemléki érték felderítésével és a védett műemléki érték kutatásával, továbbá védelmével kapcsolatos követelményekre és szabályokra, valamint

f) a kulturális javak védelmével kapcsolatos szabályokra

A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. § rendelkezik arról, hogy a Kormány a kulturális örökség védelmével kapcsolatos hatósági feladatok ellátására örökségvédelmi feladatkörében

a) örökségvédelmi hatóságként az illetékes járási hivatalt

b) a járási hivatalok örökségvédelmi hatósági feladatellátásának törvényességi, szakszerűségi ellenőrzésére és az e rendeletben meghatározott hatósági feladatokra örökségvédelmi hatóságként, valamint a hatóságnak az általános közigazgatási rendtartásról

szóló 2016. évi CL. törvény szerinti felügyeleti szerveként országos illetékességgel Budapest Főváros Kormányhivatalát;

c) a Kötv. 71. § (1) bekezdésében foglalt nyilvántartásokat vezető hatóságként országos illetékességi területtel a minisztert (a továbbiakban: nyilvántartást vezető hatóság);

d) a Kötv.-ben és az e rendeletben meghatározott feladatok tekintetében a kulturális javak hatóságaként országos illetékességi területtel a minisztert (a továbbiakban: kulturális javak hatósága) jelöli ki /3. § (1)/;

a Kötv. szerinti, jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv a VÁRKAPITÁNYSÁG Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt.

*

A Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 83. § értelmében az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze elkészítése során az alábbiak az irányadók:

(1) Az örökségvédelmi hatástanulmányt

a) a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 14. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés a)–c) pontja alapján,

b) a 87. § (4) bekezdésében meghatározott esetekben az engedély iránti kérelmet benyújtónak döntéselőkészítő örökségvédelmi hatástanulmányként a 15. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés d) pontja alapján kell elkészíttetni.

(3) Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. és 15. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége.

A 84. § értelmében (1) A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készítettője köteles gondoskodni.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult

a) az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő,

A korábbi szabályozáshoz képest eltérést jelent, hogy a b) a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60

feltárássra alkalmas nap alatt végzi el.

*

A hatástanulmány elkészítéséről az alapidokumentáció készíttetője köteles gondoskodni, és azt az elrendelő hatósághoz (Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Kecskeméti Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatala - 6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. epitesugy.kecskemethu@bacsjaras.gov.hu Telefon: +36 76516812),) benyújtani.

*

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. Ha bármilyen tevékenység során váratlan régészeti emlék, illetőleg lelet kerül elő, a felfedező (kivitelező, beruházó) köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és értesíteni a (Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Kecskeméti Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalát (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. epitesugy.kecskemethu@bacsjaras.gov.hu Telefon: +36 76516812), és a területileg illetékes múzeumot (**Jelen esetben:** KISKUNHALAS VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK THORMA JÁNOS MÚZEUMA 6400 KISKUNHALAS, Köztársaság u. 2. pf. 35; Email: info@thormajanosmuzeum.hu, Tel.: (77) 422-864). Jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, a régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozatala vagy továbbadása csak a szerző engedélyével, a 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001. (III. 27.) Korm. rend. szabályai szerint történhet.

*

A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 87. § (1) értelmében a szakhatóságként eljáró vagy örökségvédelmi szakkérdést vizsgáló hatóság a nyilvántartott régészeti lelőhelyet, a régészeti védőövezetet, a nyilvántartott műemléki értéket, a műemléket, a műemléki környezetet, a műemléki jelentőségű területet, a történeti tájat és világörökségi helyszínt vagy világörökségi területet érintő ügyben a 88. és 89. §-ban meghatározott szempontok alapján vizsgálja, hogy a tervezett tevékenység megfelel-e a Kötv.-ben és a rendeletben meghatározott követelményeknek. (2) A hatóság szakhatóságként vagy szakkérdés vizsgálata során a nyilvántartott régészeti lelőhelyet, a régészeti védőövezetet, a nyilvántartott műemléki értéket, a műemléket, a műemléki környezetet, a műemléki jelentőségű területet, a történeti tájat és világörökségi helyszínt vagy világörökségi területet érintő ügyben az ügyfélnek az eljárás megindítása előtt benyújtott kérelmére kiadott előzetes szakhatósági állásfoglalása a kibocsátásától számított hat hónapig használható fel.

II. KISKUNHALAS KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉNEK RÉGÉSZETI KUTATÁSA

Kiskunhalas városa Bács-Kiskun megyében, a Duna–Tisza közti homokhátság legmagasabb részén fekszik. A belterület tengerszint feletti magassága 125-132 m. Budapesttől délre 148 km-re, Kecskeméttől 63 km- re dél-délnyugatra, Bajától 56 km-re északkeletre, Szegedről 55 km-re nyugat-északnyugatra, Szabadkától 45 km-re északra van. A történeti Kiskunhalas közigazgatásilag ennél nagyobb területet - mintegy 112000 - holdat fedett le a hódoltság idején és a legújabb korban. E kiterjedéssel Kiskunhalas a történeti Magyarország hatodik legnagyobb határu városa volt. Ide tartozott a mai Kiskunhalas belterületén kívül Felsőkistelek, Felsőszállás, Alsószállás, Füzes, Alsónyomás, Kistelek, Inoka, Debeák-Szarkás, Bogárzó. E területek nagy része ma is Kiskunhalashoz tartozik. Ezeken túl határából önállósodott több, középkori előzményekkel is bíró, de a török kortól elnéptelenedett, majd újra benépesült pusztatelepülés, mint a régi Pirtó, Bodoglár, Tajó, Zsana, Eresztő, Balota, Göbolyjárás, Fehértó határai is, amelyek ma Pirtó, Kiskunmajsa, Zsana, Balotaszállás, Kunfehértó községekhez tartoznak.

Jelen Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésze tartalmazza

- az ismert régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatokat, kiegészítve a 2018. év nyarán végzett terepmunka és az adattári, történeti adatok elemzésének tapasztalataival

- a fejlesztési területeken tervezett változtatások terepbejárást követő örökségvédelmi hatáselemzését

Munkánk során törekedtünk arra, hogy az Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti munkarészeként legalább részleges, a területfejlesztési koncepció által érintett területek régészeti felmérése, régészeti terepbejárása megtörténjen. Ezzel a módszerrel a szántóföldi művelés alatt lévő területeken jó eséllyel figyelhetőek meg az egykori települések nyomai, viszont sajnos ez a módszer alkalmazhatatlan a beépített területrészekre.

II. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS TERÜLETÉN

II. 1. KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Kiskunhalas város közigazgatási határának (22758 ha) régészeti öröksége régóta kutatott és viszonylag jól ismert. A 19. század első negyedétől kezdték tudatosan gyűjteni a régészeti leleteket és lelőhelyeket Kiskunhalas térségében. Erről írásban is megemlékezett Révész György helyi gyűjtő az 1850-60-as években. Feljegyzései sajnos elvesztek, de számos másolat és kivonat maradt fenn róluk. Részben ezekre támaszkodik Pesty Frigyes *A Jászkunság kéziratos helynévtára-ban* és a *Pest-Pilis-Solt vármegye kéziratos helynévtára-ban* a környékre vonatkozó része. A történeti forrásokat Toth János - Szilágyi Sándor: *Kis-Kun-Halas város története* (Nagy-Körös, 1861) és Nagy Szeder István: *Kiskun-Halas város története oklevéltárral* (Kiskunhalas, 1926-1936) című munkáikban adták közre.

A Thorma János Múzeum megalakulásával a múzeumba került régészeti leletanyag feldolgozása is megkezdődött, pl. Vorák József; Wicker Erika).

Kiskunhalas-Zöldhalmon 1975-ben Biczó Piroska egy Árpád-kori templom, templom körüli temető (96 feltárt sír) és a hozzá tartozó falu egy részletét tárta fel. Az 1990-es évektől a város határában illetve a történeti Kiskunhalas területén Gallina Zsolt végzett először a középkori templomos helyek azonosítására irányuló régészeti terepbejárást. Eredendő céluk az Árpád-kori-középkori templomos helyek és hozzájuk tartozó falvak lokalizálása, bejárása volt, mely munka során több korábbi korszakból származó új lelőhely is azonosításra került. Az első, halmokra fókuszáló szelektív terepbejárás mellett később elkezdtek az egykori kiskunhalasi járás részét képező kisebb határrészek szisztematikus bejárását is (Terepbejárási dokumentáció, a történeti Halas templomos helyei, 2014 [LLTK/1582/2014]; Régészeti terepbejárás Kiskunhalas környékén [TJM Rég.Ad. 16.490]; Kiskunhalas története).

A történeti Halasra vonatkozó tanulmánykötet sorozat jelent meg az ezredfordulón, számos régészeti, történeti vonatkozású tanulmánnyal, mely összegzi a várostörténeti kutatások addigi eredményeit (Ö. Kovács - Szakál 2000). Azonban csak kevés lelőhelyen valósult meg nagyobb felületű régészeti kutatás (Zöldhalom).

A belterületen inkább véletlen lelet-előkerülésekből, kisebb, építkezésekhez kapcsolódó leletmentésekből vannak pontszerű adataink. Az elmúlt időben néhány nagyobb beruházással összefüggésben történt régészeti szakfelügyelet Kiskunhalas határában. Ezek a rövid leletmentések, megfigyelések módot nyújtanak a terepbejárásból vagy szórványos adatokból

ismert jelenségek pontosítására. Külön jelentősége van ezeknek a megfigyeléseknek a belterületen, ahol a lelőhelyek kiterjedése előzetesen nem meghatározható.

A fejlesztési igények kapcsán került sor egy-egy terület szisztematikus régészeti felmérésére, pl. Horvát tranzit vezeték nyomvonala 2010-ben, 2015-ben Kocsisné Varga Zsuzsanna által bejárt területek (Dokumentáció terepbejárásról- Kiskunhalas É-i és K-i része, 2015) stb. Az egyes beruházásokhoz kapcsolódva a kecskeméti Katona József Múzeum illetve a Kiskunhalasi Thorma János Múzeum munkatársai által régészeti megfigyelésre, megelőző feltárássra is sor került (Kiskunhalas-Park Center, 2008, Horvát tranzit).

Kiskunhalas város korábbi rendezési tervéhez egy régészeti tárgyú hatástanulmány-előzményről tudunk: Örökségvédelmi hatástanulmány, Kiskunhalas, Dongér 2007. [KÖH 600/3082/2007];

II. 2. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS TERÜLETÉN

A Miniszterelnökség adatszolgáltatása (2018. évi állapot) alapján 99 azonosított régészeti lelőhely ismert Kiskunhalas határában. A közhiteles nyilvántartás adatközlését kiegészíti a Kecskeméti Katona József Múzeum lelőhelynyilvántartása, 100-103. lelőhelyek).

2012-ben került lehatárolásra a Kiskunhalas belterületét érintő középkori – újkori településmag és az 1711 előtti (régészeti érdekű) beépítettség jelölése (központi azonosító: 82305).

A régészeti lelőhelyek számbavételekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a „végekről” a középkorból is csak kevés írásos forrás maradt fenn, illetve, hogy város többször elpusztult.

Kiskunhalas belvárosának vonatkozásában jellemző, hogy az intenzív helybenlakás nyomán vastag újkori településréteg halmozódott fel, így a korábbi korok emlékei egy átlagos közműfektetéskor vagy alapásáskor nem is minden esetben kerülnek felszínre.

*

Jelen tanulmány készítése során folyamatos számozást alkalmaztunk, hivatkozva a közhiteles nyilvántartásban lévő központi azonosítókra, azonban néhány olyan egymáshoz közeli lelőhely esetében, melyek leletanyaguk alapján egybekapcsolhatók, éltünk ezzel a lehetőséggel és egy lelőhely részeként tüntettük fel pl. a Zöldhalom körüli középkori telepjelenségeket, a korábban a középkori városmag-lelőhelykiterjedésnél kisebb e területen fekvő középkori - újkori jelenségekkel jellemezhető foltokat, melyek egyértelműen a nagyobb középkori egység részei. Fentiek okán terjesztettük ki a középkori településmag foltját a Bokor - Csónak - Rét utcák környékére, ahol a vízközei dombhát terepforma mellett telepjelenségek is indikálják a lelőhelybővítést, történetileg a középkori Halas révjét sejtjük

ezen a részen (1. melléklet).

Tekintettel a fentiekre a lelőhelyek vonatkozásában több változtatást eszközöltünk:

- A középkori településegységet és a későközépkori - újkori, 1711 előtti, tehát régészeti érdekeltségű területet kis mértékben ÉNy-i irányban bővítve összevontuk az ezeken a területeken előkerülő, korban azonos szórványadatokat: Kiskunhalas 3, központi azonosító: 823059 bejelentett lelőhely részeként, alátöréssel jelöltünk több középkori - újkori vagy ismeretlen korú jelenséget, mely a középkori - újkori megtelepedéssel összefüggésben észlelt régészeti jelenséget jelöl (Kiskunhalas 3a-3f lelőhelyek; központi azonosítók: 35872, 35875, 35881, 35897, 35873; 83573), ami által a külön értékelendő lelőhelyek száma arányosan csökkent. Mindemellett továbbra is külön azonosító alatt jeleztük a középkori megtelepedéssel fedett, bronzkori telepjelenségeket - 35885.
- További összevonásokra került sor néhány olyan lelőhely esetében, amikor a két közeli helyen talált régészeti jelenség ugyanolyan korú, egy lelőhelyre mutat (pl. Inokai nádas avar település - tanulmányban 56. lh; a Zöldhalom illetve a Templomhegy körüli középkori jelenségek). Sós-tótól délre, Zöldhalom környékén szintén kiterjedtebb középkori érdektérület, egybetartozónak véljük a külön: 35939, 35310, 35308, 86421 azonosítók alatt jelzett jelenségeket. Templomhegy környékén kiterjedtebb középkori település létezett, melyhez tartozó részletek külön azonosító alatt szerepelnek a nyilvántartásban 35864, 35930, részben a 35938 azonosítójú középkori lelőhelyek, melyek kapcsolata valószínűsíthető a templomos hellyel.
- Felvetjük, hogy a Tabán, Bajnok u Tabán, Bajnok u-nál feltárt sír (központi azonosító: 83573) talán a Piachegy - Kiskunhalas 2. lelőhelyként (35871) jegyzett temetőhöz kapcsolódik.
- 56. lelőhelyként jelölve összevonásra kerültek az inokai határban a közeli avar településnyomok, melyek egy település részletei lehetnek és a központi nyilvántartásban 35431-35432-35433 azonosítók alatt szerepelnek.
- az egykori Kurucdomb, mely a 1703. évi csata áldozatainak volt sírhelye, a Baromfifeldolgozó területén volt, feltételeesen jelöljük.
- Jelöltük a Feletehalom egykori helyét is
- bár nem régészeti korú, jellege miatt jeleztük a Lomb utcai újkori temetőt
- Összetartozónak véljük a Kiskunhalas, Kölcsey út mentén előkerült bronzkori 35887 és a faiskolánál 35893 azonosító alatt lévő bronzkori lelőhelyet

- Az Ördög-árok hitelesített szakaszok közti területen régészeti érdekű terület, illetve a külön azonosítók alatt jegyzett Ördögárok szakaszok egy jelenség részei: Kiskunhalas 58. lh, központi azonosítók: 83957, 83959, 83961, melynek folytatása Harkakötöny határából is ismert (83967 központi az.).

Jelen munka keretében az adattári források vizsgálata alapján más pontosításra is sor kerülhet:

- 35872 lelőhely a szakirodalmi közlésekben Kis András révje néven szerepel, a közhiteles nyilvántartásban Kis András rétje néven került, javasoljuk a lelőhelynév javítását
- Natka-sziget (Kiskunhalas 4. lh) a történeti térképek alapján jól lehatárolható, feltjárt a földrajzi viszonyoknak megfelelően nagyítottuk.

Fentiek alapján a tanulmányban szereplő lelőhelyszám (Kiskunhalas 1. - Kiskunhalas 92. lelőhely - tanulmány 1. melléklet) eltér a nyilvántartásban szereplőtől, a régészetileg érintett terület nagysága viszont nőtt, amihez hozzájárul néhány, korábban a közhiteles nyilvántartásban nem jelölt régészeti lelőhely feltűntetése - pl. Feketehalom, illetve jelölésre kerültek a Kunfehértóval és Harkakötönnyel közös településhatáron lévő, szomszédos településekhez sorolt lelőhelyek - 86583, 96131 azonosítójú lelőhelyek).

A település rendezési tervének tervlapjain a hatástanulmánnyal összhangban kerültek jelölésre a régészeti lelőhelyek. A fentiek alapján jelen tanulmányban jelzett változtatások figyelembe vételével **össességében 92 azonosított régészeti lelőhely ismert Kiskunhalas határában.**

Kiskunhalas bel- és külterületén ismert régészeti lelőhelyek szakmai áttekintését az 1. számú melléklet tartalmazza, a módosítással érintett helyszínek régészeti érdekelttségét az 5. számú mellékletben tekintjük át.

II.3. RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK KISKUNHALAS KÖZIGAZGATÁSI HATÁRÁBAN

A Kötv 7.§ 14. pontja szerint régészeti érdekű területnek, azaz jelenleg nem tényleges, de lehetséges lelőhelynek minősül *minden olyan terület, ahonnan régészeti emlék és leletek előkerülése várható*. Különös tekintettel az egykori forrásokra, a vízfolyások, erek és folyók árvízmentes partvonulataira, valamint olyan területekre, melyek korábbi időszakokban megtelepedésre alkalmasak voltak.

A régészeti örökség védelme érdekében ezért minden esetben különös gonddal kell eljárni az építési és művelési ág változási engedélyek kiadásakor, mivel bármilyen, a föld felszíne alá mélyedő kivitelezési munkával a régészeti örökség elemei pusztulhatnak el.

Bél Mátyás így jellemzi Halast: „...*Területük sík és kellemes fekvésű, de....Fában szűkölködik, és a talaja sem mindenhol termékeny, mivel homokos....semmi, vagy igen kevés erdő van....Délről egy nádas mocsár van a közelében....A mocsáron túl vannak a szőlőskertek, a termés vörös, íze kellemes, de a bora nem tartható el. A keleti és nyugati részt ugyan bevetik, bár a föld homokos és legnagyobb részt terméketlen....Több stádiumnyi távolságon semmi mást nem láttunk, mint vetésre és legeltetésre alkalmatlan futóhomokot, mely véget nem érő dombokat púpozott föl. Erdőnek messze földön híre-hamva sincs, hanem az egész vidék hatalmas földtengerként terül el. így nagy szűkében vannak a tüzelőnek: alommal és karókkal segítenek magukon”....*

Vályi András a 18. század végén így írta le a várost: "*Szabad mező Város a' Kis Kúnságban; neveztetett a' mellette mint egy fél posta mértföldnyire kis terjedő Tótól, melly halakkal bővelkedik; 's a' Városnak 1693dikban készültt petsétyén is három halakból álló tzímer szemléltetik. A' régi privilegiumokban Halasszéknek neveztetik, mert itt vólt a' Kis Kúnoknak leg főbb székek, holott a' Kúnoknak Kapitánnyok, Grófjok, és a' Tábla Bírák itéllő széket tartottak. Fekszik Bajától, Szegedtől, Ketskeméttől, és Kalotsától is hat mértföldnyire, Szent Marjához pedig ötre, lakosai katolikusok, nagyobb részént reformátusok, 's egynehány Luteránusok is. Postája nevezetes, melly a' Pesti, és Pétervári útnak közepén vagyon, sós tója a' halakat meg nem szenvedí, de a' földésre egészséges vízü. Három halmai felől azt tartják, hogy Kinizsi Pál azon helyeken verte vólna meg a' Cseheket, és ezeknek temető halmaik. A' Városnak felső részénél, a' nap keleti oldalon lévő hosszas hegy felől pedig azt állítták, hogy Mátyás Királynak fekete serege Ulászló idejekor eloszolván, e' hegy mellett szállott meg, 's az olta fekete hegynek neveztetik. A' Városnak alsó részénél, a' nap keleti óldalon lévő halom pedig, Kurutz halomnak neveztetik, mert a' Halasi Jegyző Könyv szerént, Kiba nevű Kapitány,*

azon helyen verre meg a Kurutzokat, le vágván közülök 234, 's hóltt testeik oda hordattattak 1703 esztendőben. Épületlyei e' Városnak számosak, és lakosai mintegy 8000 lelkekre számlálatnak; de többnyire alacsonyok, 's a' Magyaroknak régi szokásaikhoz képest készültek. Nevezetes az említett halasi tóbéli sziget arról, mivel az Ozmanok', és Tatároknak vérengzéseik idejekor oda vonták bé magokat a' lakosok egy keskeny hídon, mellynek lábai néhol még most is szemléltetnek. Sántz forma árokkal van körül véve, 's a' túl lévő kerti szőlőkbe töltésen járnak keresztül e' tón a' lakosok. Határja homokos, de jól termő, réttyei, 's kivált legelője nagyon tágas, és sok külömbféle marháknak kivált birkáknak tartására elég alkalmas, boraikat Szegedre, 's más Vármegyebéli Helységekre is el hordgyák, keresettyek marhákkal, gyapjúból, és életből."

1861-ben így jellemzik: „Halas városa fekszik egy nád termő tó mellett, a mely mivel vizes időkből halakkal bővölködik, úgy látszik, hogy nevét ezen halas tótól vette; ezt a vélekedést az is erősíti, hogy az 1693-dik esztendőben készült, de már elveszett pecsét-nyomóján is három halak szemléltettek; mostani pecsétjén ugyancsak három egymásra vetett halak látszatnak, a melyek felelt díszeskedik a nemes Kis-Kun megyének egy sisakos, pánezélos és dárdás vitézt ábrázoló czimere; ez a pecsét-nyomó készítettett 1755-dik esztendőben” ... Találatnak ezen város határán több rendbeli tavak és nádas rétek, ilyenek: 1) A város és a szőlők között egy órányi hosszúságban lefelé nyúló Halastó, melyben vizes időkből sok hal, mindenkor pedig annyi nád szokott teremni, hogy a birtokos lakosoknak minden esztendőben egy-egy jus szokott adatni belőle birtokaik mennyiségéhez képest. 2) Fehértó, melynek halakkal bővölködő sík vizében annyi nád terem, hogy a második nád jus osztályok a birtokosoknak innen szokott kitelni; ezenkívül fürdésre is hasznos. — 3) A Sóstó, melynek székes vizét a halak ki nem állhatják, azonban fürdésre és mosásra igen alkalmas. — 4) A Peer tó, hasonló nevű pusztában nádat és fűtőléket szolgáltat a lakosoknak.—5) A Bodoglári rét, nádat és gazt ad. — 6) A Darányi rét a tajói pusztában. — 7) A Balotai nagy rét. — 8) Az Inokai rét. — 9) A Kis-Teleki rét. — 10) A Nádas kopolya. — 11) A Bogárvíz, melynek nádat vagy fűtő gazt teremnek a birtokos lakosok hasznára, és míg fel nem melegsznek, alkalmasak a jószág itatására. Ezenkívül Vannak a halasi halárban szép erdőcskék és nyárasok...” (Tooth - Szilágyi 1861).

*

Kiskunhalas természeti adottságainál fogva jó feltételeket kínált a megtelepedésre, bár inkább a nagyállattartásnak illetve később a gyümölcs- és szőlőtermesztésnek voltak meg a feltételei. Három talajtípus jellemző a város határában: 1. Félig kötött buckás homoki vidék

(nagyreszt telepített erdőkkel); 2. Csemozmomos homoksíkság, kertészeti és szántóföldi hasznosítással; 3. Buckaközi medencék, csatornák közötti mélyterületek, lápos rétek, szikes legelők. A várost valamikor tavak, mocsarak, vizenyős helyek övezték. Keleti oldalán hajdanában egymásba ért északról kezdve: a Nagytó, Halastó, Harangostó. Ezek mára kiszáradtak, lecsapolták. Jelenleg csak a várostól északra lévő, jó horgászvíznek számító Sóstó létezik. Még megtalálhatók a hajdani mocsárvilág maradványai.

A középkortól intenzívebbé válik a táj használata, amit mutat a sűrű településhálózat is (lásd Régészeti lelőhelyek - történeti áttekintés, 4. melléklet).

Az időszakos homokmozgás, talajvízszint-ingadozás, stb. kihatottak a települések élettartamára, költözésére is, melyre azonban egyelőre kevés adat van Kiskunhalas mai határából.

A leg meghatározóbb a víz közelsége volt. Mint Kiskunhalas történetírói 1965-ben megjegyzik, a város a középkor-újkor során egy földnyelven, félszigeten települt, 3 irányban víz vette körül. A szőlőkbe cölöphíd vezetett át a mocsáron, meneküléskor ennek deszkáit felszedték, s maradtak csak a cölöpök, melyek állítólag még a múlt század végén is láthatók voltak itt-ott (Janó et kol. 1965 - lásd 4. melléklet).

Az újkorig több semlyék időszakos vízállás, szikes, réti mészköves terület volt Kiskunhalas környékén is, melyek nyersanyagforrásként voltak meghatározók. „A reformátusok tornya a templom tornáczával együtt elkészült, hozzávaló követ a Mérgesi pusztán vágattak, a téglát először Bajáról kezdték hordatni, azután magok égettették, a város körül levő földet mindenütt megpróbálván, nem találtak jobb, mint a városon fölül az Akasztóhegy mellett nyárinapkeletről, innét szép piros téglá égett, s ezzel végződött a toronynak munkája.”

Kiskunhalas külterületére is kitekintéssel régészeti érdekűnek kell tekinteni az egykori utak feltételezett teljes nyomvonalát is. A római korba adatolják a Csörsz árok - Ördögárok kiépülését is, melynek néhány szakasza Kiskunhalason követhető. Egyfelől terepbejárások, másfelől térképészeti adatok utalnak arra, hogy a Kiskunságban fut Szank – Kiskunhalas – Tompa – Csikéria – Bajmok vonalon, illetve talán ennek meghosszabbításában egy Nemesmilitics – Zombor (Sombor) szakaszon egy olyan földmű, amelynek iránya jól kitapinthatóan ÉK–DNy. Az árok a DDK-i, míg a sánc az ÉÉNy-in figyelhető meg (amennyiben tehát védmű volt, az ellenséges támadásra dél felől számítottak). Istvánovits Eszter - Kulcsár Valéria 2018-ban inkább az út funkció mellett érvelnek: „Minthogy semmiféle stratégiai kiegészítő építményre (őrtorony, tábor stb.) utaló nyom ezidáig nem került elő, magunk is hajlunk arra, hogy előtérbe helyezzük az út funkció lehetőségét. Ha ezek a sáncok

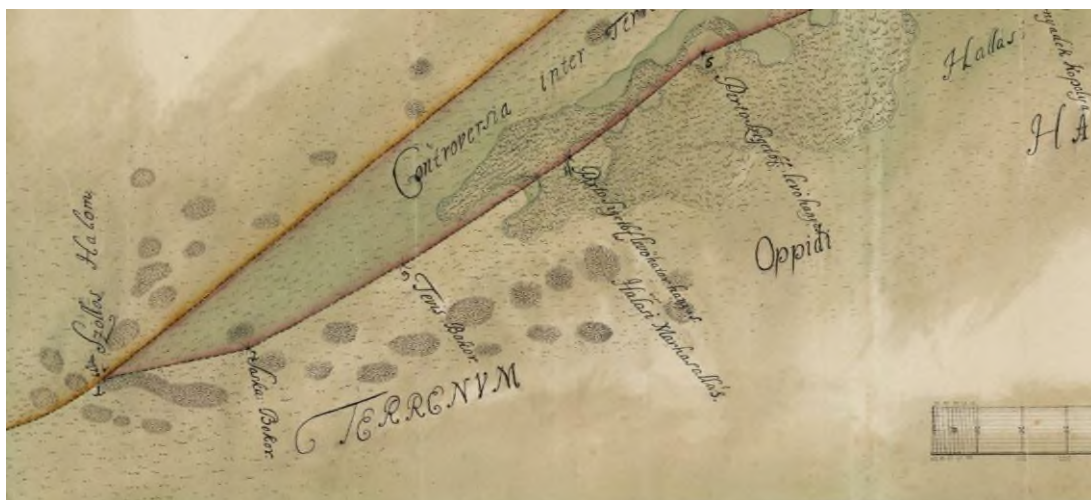
utak voltak, és valóban császárkoriak, a szarmata területen több esetben áttörő római seregeknek kitűnő átvonulást biztosíthattak.” (Istvánovits - Kulcsár 2018)

Az Ördögárok kiskunhalasi szakaszának legpontosabb leírását Nagy Szeder István adja, aki megjegyzi, ennek nyomvonala mentén alakult ki jópár település a középkorban, nyilván akkor is jelentőséggel bírhatott a kommunikáció szempontjából: *„Az avaroknak egy régi sáncvonala Kiskunhalas város határán is átvonul s egyes helyeken még ma is jó állapotban látható. Ez a sánc Bedekovich jászkun kerületi mérnök 1800-ban készített térképe szerint Baja városától a halasi határon át halad és Sas —Csépa között a Tisza túlsó partjára kerül, a hol a Kőrös északi partján egész Erdélyig vezet. Kiskunhalas város határában ezen árok legnagyobb része el van már szántva, de a Halas—Majsa között lefolyt határperben, hogy Kiskunhalas város a saját álláspontját igazolhassa, Tary Gerson földmérővel felmérte és lerajzoltatta az Ördög árkat 1818-ban. A városi levéltárban őrzött eredeti térkép szerint az árok a szanki csárdától kezdve a kisszállási határig fel van véve. E szerint a Szánk községen túl levő legelőkön át a félegyházi-út mellett haladt az árok délnyugati irányban, Harka és Bodoglár határánál nyugatnak fordult s a harkai-tó déli végének ütközött, honnét a Balog hegyétől délre a halasi határba fut át s egyenes vonalban mintegy két km. hosszban a Majsai műút mellett haladt addig a pontig, a hol az út erős töréssel a vasúti állomás felé fordul. Az árok innen ívben fordulva a Kriszháber tanyán innen átvág a Szegedi-műúton, majd Nagy Pál Sándor Bibó-féle alsószállási tanyája mellett a Balotai-úton és déli irányú egyenesben Kisszállás határába csap át Göböljárás puszta nyugati részén, a katonai részletes térképen „Bibic Schäferhaus“ jelzésű tanya felé. A halasi határban Bodogláron Gyenizse Lajos tanyájától északra látszik meg az Ördög árok legszebben. Itt az árok öt méter széles s a mellette északról fekvő töltés ugyanannyi s a töltés teteje és az árok fenék közt másfélméter magas a különbség. Jól látszik még egy szakasz belőle Harka pusztán, a Kormányos tanyától Kovács G. Ferenc tanyájáig, valamint a Harka tótól a halasi határig és Kiskunhalashoz közel is feltalálható még az árok elmosódott nyoma, a mint a Kriszháber tanyától északra a Szegedi műutat átmetszi..... feltevés is, hogy ezt a rómaiak Pannonia és Dácia között hadi-út gyanánt használták és a déli oldalon levő árok egyúttal védelmet nyújtott a Tisza—Dunaközét lakó jazygok és más népek ellen. Az árok vonalán ma is utak húzódnak, sőt a török uralom alatt elpusztult Szankszállása, Bodoghfalva (Bodoglár), Marka, Halas, Balota községek is ezen a vonalon feküdtek. Ezen feltevés mellett látszik bizonyítani az a körülmény is, hogy az árok és a töltés a vizenyős laposokon van legerősebben kiépítve, már pedig a vizenyős helyen a védő árok és töltés nem olyan fontos, ott elég védelmet nyújt a víz maga” (Nagy Szeder 1926-1936, 19-20).*

Az ismert útszakaszok (Kiskunhalas 58. lelőhely a, b. és c. szakaszok) közötti területet mindenképpen régészeti érdekű területnek kell tartani (Gallina 1999).

A középkor során Halas fontos főút mentén helyezkedett el. Glaser Lajos szerint erre kellett haladnia az 1232. évi beregi egyezményben szereplő sószállító útnak, melyen át - levágva a budai kerülőt - a szegedi kamara ellátta a dunántúli egyházakat. Mint ilyen, még a 18. században is ismert és használatos volt, erről árulkodik Milecz Imre 1773. évi térképe, rajta a pontos nyomvonallal. Ez megfelelni látszik a 15-16. században fellendülő marhakereskedelem igen jelentős, Szegedet Fehérvárral összekötő harmincad mellékútvonalának: az út Szegedet elhagyva Halas, Kecel, Kalocsa érintésével jutott el a dunaszentbenedeki révig, s ott átkelve lépett dunántúli területre. Ezen úttal hozható összefüggésbe Halas szárazvámja, ill. révje, amely csak igen későn, 1561-ben merül fel, a Paksi családnak való eladományozáskor. Ez valószínűleg a város melletti mocsarakon és tavon átvivő cölöpút vámszedési joga volt (Hatházi 2000).

Régészeti érdekűnek kell tekinteni az egykori (határ)halmokat is, melyek azonban nehezes azonosíthatók az egyenetlen felszínű tájban, több pedig a művelésnek esett áldozatul.

Határjelölés Kiskunhalas és Tazlár határán a 1780-ban. forrás: Halas mezőváros és Tazlár pusztája közötti vitatott határ térképe Országos Széchényi Könyvtár TK 639

Mivel a régészeti lelőhelyek kiterjedése általában nem állapítható meg pontosan, ezért az említetteken túlmenően régészeti érdekű területnek számít a már ismert lelőhelyek közvetlen környéke is (pl. Kiskunhalas belterületén, stb) vagy pl. az intenzív megtelepedést mutató, egymáshoz közeli lelőhelyek esetében.

Jelen településrendezési és szabályozási terv örökségvédelmi munkarészeként nem volt

lehetőség minden fekvése alapján régészeti érdekű terület bejárására. A térszínből kiemelkedő magasabb pontokon valószínűsíthető hosszabb idejű megtelepedés. Tény, hogy Kiskunhalas határában is van néhány olyan lelőhely, amelynél egyetlen földrajzi területen több korszakban is megtelepedett az ember, s több kultúra emlékanyaga is megtalálható /erre lehet példa pl. Templomhegy, Zöldhalom, vagy a belterület lelőhelyei. A jelenség logikus, mivel a környezeti adottságok függvényében mindig az emberi megtelepedésre legalkalmasabb helyet választották ki. Az időszakos hajlékok, állattartással kapcsolatos épületek beazonosítása a terepen viszont nagyon nehézkes.

II. 3. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS TERÜLETÉN - TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Kiskunhalas környékének történetéről az első földművelők megtelepedésétől rendelkezünk adatokkal. A mozgó homok azonban több esetben elfedte a korábbi településrétegeket, így jelen ismereteink a történeti tájváltozások nyomán korlátozottak, számos új adat csak a kutatási módszerek pontosodásával várható.

Mint Nagy Szeder István fogalmazott majd 100 évvel ezelőtt: „...véletlenül kiásott tárgyak azonban arra mutatnak, hogy az ősember már a neolith kőkorból lakosa volt e területnek. így az u. n. Templomhegyen végzett kútás alkalmával Ván Benjámint egy eltörött, csiszolt gránitból készített s lyukasztott kőbaltát talált a mélyből kiásott iszapban. A gymnasium régiségtára is több véletlenül talált tárgyat őriz a kőkorszakból, de a réz s különösen a bronzkorszakból már több tárgy van a gyűjteményében. A bronzkorszakból szép nyilcsúcsok, öt karperec, szárnyas véső, bronztekerics töredéke, öt bronztőr pengéje, stb., stb. bizonyítanak Kiskunhalas őslakói mellett.”

Míg a neolitikus időszakból kevés az elmúlt időben hozzáadott információ (Kiskunhalas 46. lh - Felsőszállás), a rézkorból és bronzkorból jóval több adat áll rendelkezésre.

A rézkori badeni kultúra időszakának települése Kiskunhalas, Felsőkistelek-Zöldhalomról ismert.

A város mai területén egy nagyobb település feküldhetett a Kölcsey u. és Faiskola lelőhelyek között, a Szilády Áron utca környékén. Későbronzkori - koravaskori urnatemető feküdt a Templomhegyen, és talán a Sós-tó partján is (Kiskunhalas, Felsőkistelek, Sóstó-egykori fürdőház, Felsőkistelek, Sóstótól D-re). Raktárlelet többek közt a Zsidótemető területén került elő. Felsőszálláson településnyom (Kiskunhalas, Felsőszállás-Nádas kopolya) és urnatemetők is előkerültek (Kiskunhalas, Felsőszállás-Gyevi Benő földje és Kiskunhalas, Felsőszállás-Csonka-tanya (Új Élet Tsz központja). Több helyről csupán szórványos fémleletek (csákány, balta) kerültek a kiskunhalasi múzeum gyűjteményébe (Kiskunhalas, Bogárfő-Paprika-tanya; Kiskunhalas, Rekettye-Paprika Antal Tsz).

A kelta megtelepedés idejéből csak néhány lelőhely ismert, pl. Fejeték, hétvégi kertek III.

A Római Birodalom Pannónia provincia szomszédságában fekvő „barbár” területen szarmata népesség élt kiterjedt telepeken a római korban, pl. Kiskunhalas-Lángi hegy, Kiskunhalas-MG. Technikum Kossuth telepe, Kiskunhalas, Felsőszállás-Bíró Sándor tanyája, Kiskunhalas, Felsőszállás-Csonka vagy Berki székje, Kiskunhalas, Füzes-Sajtos hegy,

Kiskunhalas, Bogárfő-Dömötör-tanya és Alsókistelek több lelőhelyéről ismert jellegzetes világosszürke, korongolt kerámiájuk, mely mellett még kézzel formázott házikerámiát is használtak. Füzes-Sajtos hegyen és Kiskunhalas, Alsónyomás-Cifrahegy lelőhelyen pedig római kori pénzlelet is előkerült. A Csörsz-árok és út kérdésére már a régészeti érdekű területek között utaltunk. Ennek szakaszait néhány történeti térkép rögzítette a 18-19. században, napjainkban légirégészeti adatok, illetve geofizikai felmérés segíthetik a pontosabb meghatározást. A terepbejárás módszerei erre kevésbé alkalmasak. Az ismertté vált szakaszok közötti területet mindenképpen régészeti érdekű területnek kell értékelni (83957, 83959, 83961 közötti szakaszok).

A népvándorlás kor idején itt élő avarok települését Kiskunhalas-Lángi hegyről ismerjük. Az akkori népsűrűségről és társadalmi viszonyokról a Kiskunhalas környékén előkerült temetők többen vallanak. Kútásás közben találtak avar sírokat 2012-ben Kószó tanya lelőhelyen (Kiskunhalas 59. lh - 85629). Postosabban nem azonosítható helyen a Kiskunhalas, Debeák-Szarkás, Déli rész és Rekettye határrészben is volt nagyobb avar temető. Talán sírokból származnak a Kiskunhalas, Felsőszállás-Gyevi Benő földje lelőhely szórvány tárgyai illetve feltételeken ebbe a korba sorolt a Kiskunhalas-Szász Károly utca 35. alatt talált lovas temetkezés.

Kiskunhalas környékéről honfoglalás kori leleteket Kiskunhalas-KISZ lakótelep (női sír), Inokáról és Rekettyéről (pontosabban nem azonosítható helyről kerültek sírleletek a halasi múzeumba.

A város és közvetlen környéke a honfoglalástól folyamatosan lakott területnek számít. Kiskunhalas belterületéről is ismerünk Árpád-kori leleteket, így bizonyosan korábbi a megtelepedés, mint amiről a történeti forrásokból tudunk.

Halas és környéke az államalapítás után Bodrog vármegyéhez tartozott. Halas a középkori Dél-Alföld Duna-Tisza közti részének egyetlen olyan nagytelepülése volt, mely megfelelő kapocs és közvetítő állomás lehetett - kb. félúton - a Kalocsa központú Duna-mellék (40—45 km) és a Tisza menti Szeged (50-55 km) között (Hatházi 2000). Régészeti adatok alapján tény, hogy megtelepedésre legalkalmasabbak a középkor során is a kiemelkedő vízközeli dombok voltak. Számos Árpád-kori, középkori templomot, templomos helyet vagy feltehetően felszíne alatt középkori templom nyomait rejtő halmot, dombot ismerünk a halasi határból. A történeti Kiskunhalas területéről már 24 középkori templom helye ismert. A templomok felkutatásában az elnevezések illetve a népi emlékezet is segít. Kiskunhalas-Fejeték, Kiskunhalas Füzes-Bikádi föld, Kiskunhalas Füzes-Kuti hegy, Kiskunhalas-Kápolnahely, Kiskunhalas Sóstó-Zöldhalom, Kiskunhalas Szilády Áron utca, Kiskunhalas-

Tabán, Kiskunhalas-Templomhegy lelőhelyek (a Harangos tó mellett) helyén létezett a középkor során település, melynek templomos helye is azonosításra került. A legjobban a Templomhegy közelében fekvő egykori faluhely ismert: *„A környezetéből kissé kiemelkedő dombon két, egymással párhuzamos sárgás- vörösesbarna folt sor volt megfigyelhető, a két egykori ház sor nyoma. A házak száma az elszíneződések alapján mintegy 25-30 körül lehetett. A Ny-ra eső ház sor rövidebb volt, mint a K-i, és ennek É-i végénél, a terület legmagasabb részén, egy kisebb dombon helyezkedett el a templom. Ennek É-i oldalától kb. 10 m-re megfigyelt épületnyom valószínűleg a templomhoz tartozó egyházi épület (parókia) lehetett. A települést kettéosztó széles út a templom előtt, a két ház sor között vezetett”* (V. Székely 2000). A Templomhegyen talált sírokkal együtt egy 13. századi, a tatárjárás előtti időszakból származó, magyar lemezpénzeket és friesachi dénárokat tartalmazó éremlelet került elő. Leletei alapján a tatárjárás előtt virágzott a Zöldhalom körüli Árpád-kori település is, illetve hasonló korú település volt Rekettyén (Kiskunhalas 34. lh).

A tatárjárás teljesen átformálta a Duna-Tisza köze addigi településképét, annál is inkább, mivel itt 1243 után kun népesség telepedett meg. Kiskunhalasra a Csertán kun nemzetség települt, amely így Halas-szék központja lett. A Csertán nemzetség neve totemisztikus eredetű, a pogány török ongon-öskultuszt idéző jelentése: csuka. Az 1279. évi II. kun törvény értelmében a kunok megkapták a nemeseknek és várjobbágyoknak a tatárjárás után lakatlanná vált földjeit. 1290-ben a kunok kiváltságokat kaptak, s a megalakuló hét kun szék egyik törvénytartó helyévé vált. 1347-ben utaltak először fennmaradt forrásban a Csertán nemzetségre (Comes Kuncheg Capitaneus Comanorum generationis Cherthan - Kuncheg, a Csertán nemzetségbeli kunok kapitánya). „Halas” nevét először 1366-ban említette oklevél (comes Küncheg de Halas – Halasi Küncsög kapitány). Több környékbeli gazdag kun harcos sír jelzi a megtelepülés jelentőségét (Kunfehértó, Balota, Csólyospálos, Kiskunmajsa határában). 1390-ben búcsújáróhely lett a település, Hatházi Gábor (2000) úgy véli, ekkor már nem tartozott Halas kun fennhatóság alá. Zsigmond 1396 augusztusában a Himfiek Remetei ágához tartozó Péter fia Istvánnak engedte át - érdemeiért és a török által elpusztított Krassó - Temes megyei birtokai fejében - az ekkor Csongrád megyéhez sorolt Halas királyi birtokot, összes jövedelmeivel együtt. Zsigmond király 1404-ben vizsgálatot rendelt el arra vonatkozóan, hogy a kun kapitányok milyen címen tartják hatalmuk alatt birtokaikat. Ennek eredménye az volt, hogy Halas, Szabadka, Madaras és Tavankút mezővárosokat a király Köncsög utódaitól elkobozta és királyi birtokká tette. Az 1420-as évek végére véglegesültek kun települési-igazgatási körzetek - a székek - határai. 1408-ban Luxemburgi Zsigmond - boszniai hadjárata közben Halason járt. 1429-ben Halas ismét királyi zálogbirtokként van

Kátai Mihály közép-szolnok megyei és jász-kun ispán kezén. 1439-ben említették először (mező)városként a települést. Oláh Miklós a 1536-ban írt Halasról: *„Ezen a Duna és Tisza között elterülő vidéken észak felé van a kunok mezeje, melyen a kunok székhelyek, vagy amint ők maguk nevezik, szállások szerint oszlanak meg. Többek közt itt van Szentkalász, Halas és sok más falu, melyek a királyi kincstárhoz tartoznak...Csordákat és méneseket tartanak, ebből nem kis jövedelemre tesznek szert, vizük és fájuk szűkösen van, attól eltekintve, hogy az állatok itatására élvezhetetlen vizű kutakat ásnak. Földjük egyetlen veteményt sem terem szívesebben a töknél. Tüzelőként nádat, állati trágyát és kevés, messziről hordott fát használnak”* (idézi Hatházi 2000). „Oppidum Halas” 1440-től válik a környékbeli kunok névadó székközpontjává („...Capitaneis Cumanorum regalium ad sedes Halas...”), bírói ítélszékhelyévé. A terület Mátyás halála után is a család birtokában maradt, az országgyűlés jóváhagyásával Mátyás természetes fiára, Corvin Jánosra szállt.

Hatházi Gábor szerint 1509-ben válhatott Halas ismét a kun jogszolgáltatásnak is helyet adó királyi mezővárossá.

Kiskunhalas az újkorban - a 18. század közepéig

1526-ban a török kifosztja a várost. 1529-ben Halas népét valószínűleg ismét szétzavarták az északnak vonuló szerb martalócok. 1542-ban Halas behódol a töröknek. 1543-ban a kalocsai érsekség dézsma lajstromában szerepel, amikor 12 forinttal adóztatták meg az itt élőket.

1561-től Halas a Paksi család birtoka. A török hódoltság idején kétszer (1566, 1596) is elnéptelenedett Halas, bár khász városként némi mentelmet élvezett - Templomhegy és Kápolnahely környéki középkori megtelepülés is a 16. században szűnik meg végleg. A Tabán területét először a törökök telepítették újra, 1569-ben, mert szükségük volt az adófizetőkre. Hadzsi Ibrahim szegedi véli megparancsolta a bajai kádinak, hogy a halasiakat ne engedje hajóvontatásra igénybe venni, mert a lakosság sokat szenvedett, s hogy ez a hely a hajdúknak is tanyája volt, s csak „ezer baj közt” lehetett újra betelepíteni. A khász város kiváltságai közé tartozott, hogy lakosai egy összegben fizethették (Janó et kol. 1965). Az 1578. évi kapuszámból kiindulva Halas lakosságát 1000-1200 főre becsülhetjük (Szakály 2000).

A tizenötéves háború (1591—1606) pusztítása után 1626-ban főként Baranya vármegyeiekkel telepítették újra a települést, de a Dél-Dunántúlról és Szeged környékéről is költöztek ide. 1663-ban a törökhöz igyekvő I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem itt éjszakázott. 1664-ben a debreceni kollégium alá tartozó református iskola létesült.

1689-ben Esterházy Pál nádor oltalomlevelet adott a városnak, melyben felszólítja a lakosságot, hogy csak neki engedelmeskedjék, senki másnak. Véleménye szerint ugyanis

Halas a Kunsághoz tartozik, visszaperli azt a Paksy családtól. 1697. febr. 1-jén 1.Lipót császár kiváltságlevele ad Halas városnak.

Amikor a török kiűzése után, 1699-ben összeírták a megmaradt lakosságot, akkor az itt élők majdnem háromnegyed része vallotta a családját máshonnan betelepültnek (68% a Dél-Dunántúlról). Az újjászerveződést és a nádori kiváltságok elnyerését jelzi az 1693-ban vésett új városi pecsét is. 1702-1731. Halas a Német Lovagrend birtoka.

A törökök kiűzése után a Habsburg-hatalom korlátozta a Jászkun Kerület jogállását . 1702-ben a német lovagrendnek zálogosították el a Jászkunságot. 1703. október 5-én a Rákóczi szabadságharc egyik legvéresebb csatája zajlott le itt. Mintegy 234 kuruc halt meg Deák Ferenc ezereskapitány vezénylete alatt, de a rác-labanc had vezére, Johann Kyba is halálos sebet kapott, így mindkét sereg elvonult a csataterrről.

1722-ben VI. Károly császár oklevelet ad ki Halas városnak három vásár engedélyezéséről.

Az elzálogosított régió 1731-től a Pesti Invalidusház birtoka lett. 1739-ban pestis pusztított.

A jobbágysorba került jászkunok 1745-ben megszerezték a önmegváltás (redemptio) jogát, ezután tekintélyes összeg megfizetése ellenében visszanyerték kiváltságaikat és szabadságaikat (1745. május 6.). Ezt körülbelül 580.900 aranyforintban határozták meg az egész Jászkunság népének. A Jászkun Kerület településeinek külön-külön meg határozták, hogy mekkora összeggel kell hozzájárulniuk az önmegváltáshoz. Kunhalas esetében ez körülbelül 50.900 aranyforintnak felelt meg. 1753-ig itt volt a Kiskun kerület székhelye, a kiskun kapitányok innen irányították a kerület életét. Amikor 1753-ban Félegyháza mezővárosi rangot kapott, a kapitányság oda költözött.

A TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVBEN ELŐIRÁNYZOTT VÁLTOZTATÁSOK RÉGÉSZETI VONATKOZÁSAI ÉS ÖRÖKSÉGVÉDELMI JAVASLATTÉTEL

Kiskunhalas település határában az korábbi adatállományok összevetése és egyértelműsítése után 92 azonosított lelőhelyről beszélhetünk.

Általános védettségű régészeti lelőhelyek Kiskunhalason

A Kiskunhalasi lelőhelyek mindegyike az általános védettség kategóriájába tartozik, nincs nyilvántartott kiemelten vagy fokozottan védett lelőhely, sem világörökségi helyszín. A lelőhelyek a településszerkezeti terveken és a településrendezési tervlapokon feltüntetetésre kerültek. A helyi építési szabályzat hivatkozik a régészeti lelőhelyek által érintett telkek

területén történő építésre vonatkozó jogszabályokra.

A Kötv 11.§-a szerint a régészeti lelőhelyek ex lege védettek, de régészeti érdekű területről is a régészeti örökség elemei csak feltárás keretében mozgathatók el (Kötv 19.§ (1). A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal, beleértve az ásványi vagyon kitermelését is (a továbbiakban együtt: fejlesztések, beruházások), a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni. A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozgathatók el (Kötv 19.§ 1-2). A régészeti feltárások költségeit általában annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv 19.§ 3).

A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A hatósági ár képzésének szabályait, módját és mértékét jogszabály határozza meg. A hatósági árra vonatkozó szabályokat évente felül kell vizsgálni (Kötv 19.§ 4).

Régészeti feltárás elvégzésére jogosult

- a) a Magyar Nemzeti Múzeum,
- b) a Budapesti Történeti Múzeum,
- c) a megyei hatókörű városi múzeum,
- d) a régészeti gyűjtőkörrel rendelkező területi múzeum,
- e) a régészet szakon mesterképzés folytatására jogosult felsőoktatási intézmény,
- f) a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete, valamint
- g) a jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv.

A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást kell végezni.

A földmunkával járó beruházások előkészítése során előzetes régészeti dokumentáció készíthető, különösen a földterület-kiválasztáshoz és nyomvonal-kijelöléshez. Nem nagyberuházás esetén a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció készítésével a feltárásra jogosult intézményt bízhatja meg (Kötv 22.§).

A Kötv. törvény és a 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 21. § alapján

(1) A nyilvántartott régészeti lelőhelyen állapotromlással járó tevékenység csak a Kötv. és a rendelet alapján, engedéllyel végezhető.

(2) A nyilvántartott régészeti lelőhely állapotromlásának minősül a réteg vagy rétegsor átvágása, a történeti összefüggés megszüntetése, a régészeti leletek eredeti helyükről történő elmozdítása régészeti feltárás nélkül.

(3) A földmunkával járó beruházással el kell kerülni

a) a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet,

b) a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyet és

c) az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és _fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket.

(4) A lelőhely állapotváltozásával járó régészeti feltárás esetén előnyben kell részesíteni az eredeti rétegsort és történeti összefüggést tartalmazó lelőhelyrész megtartását.

Az általános védelem mellett a miniszter külön rendeletben védetté nyilváníthat régészeti lelőhelyeket. A nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítása a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről alapján:

„12. § Az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű nyilvántartott régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani.

13. § (1) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti.

(2) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyhez védőövezetet lehet kijelölni.

(3) A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket kiemelten vagy fokozottan védett régészeti lelőhely kategóriába kell sorolni.

(4) Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

14. § (1) A védetté nyilvánítás előkészítését a Hivatal folytatja le, amely évente legalább egyszer javaslatot tesz a nyilvántartott régészeti lelőhelyek védetté nyilvánítására.

(2) A védelem alá vonni tervezett lelőhelyhez és a lelőhely régészeti védőövezetéhez tartozó ingatlanok tulajdonosait és az egyéb érintett személyeket jogszabályban meghatározott módon értesíteni kell.”

Tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyek Kiskunhalason

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 2. § (11) pontja alapján a tájképi jelentőségű régészeti lelőhely olyan régészeti lelőhely, amely megjelenésével környezetének meghatározó tájképi eleme (így különösen erőd, erődítés, vár, templom maradványai, földvár, halomsír, kunhalom, a domborzatból kiemelkedő, többszörösen rétegzett tell-település). A terepformaként azonosítható sáncok megfeleltethetők a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban Tvt.) „kunhalom” és „földvár” definíciójának is. Kiskunhalas határában egykoron több tájképi jelentőségű régészeti lelőhely lehetett, azonban ezek java része mára beépített, azonosításuk nehézkes, további kutatásuk szinte lehetetlennek tűnik (Kiskunhalas-Kuruc-domb¹, Fekete-

¹ Végső István az 1703. évi csatahelyhez köti és tömegsírnak tartja. „*Halas határában, 1703. október 5-én lezajlott csata után a harcmezőn 234 kuruc holtteste maradt. Egy hatalmas közös sírba földelték el őket, ami a mai felüljáró környékén lehetett. Aztán a feledés homályába merült a halom emlékezete. Az 1904-ben avatott Búsuló kuruc szobra előtti területre kellett volna áttelepíteni a tetemeiket, de senki nem volt benne biztos, hogy hol is található a tömegsír.*” 1908-ban Nagy Szeder István kubikusai ásták ki a sírokat, majd 1926-ban temették el a kuruc szobor előtti területen a csontokat.

halom²). Megsemmisültek jobbra az egykor városhatárt jelző halmok is.

„Díszesítik ezen város környékét több nagy halmok, ilyen 1) a város felső végén az úgynevezeteni szokott Akasztó- hegy.— 2) A sóstó mellett levő Zöldhalom. —3) A réten túl a város alsó vége iránt a Nagy halom. — 4) A város felső része napkeleti oldalán a Feketehegy, melyekről (mint az L betű alatt a 70 dik csomónak 22-dik darabjában olvashatni) sok bizonytalanságokat adott állal a tiszteletes régiség a könnyen hívő maradéknak. Utoljára: 5) A város derekának napkeleti oldalán szemléltetik a gyászos emlékeztű Kuruczhalom: ...(1703.) Octobernek 3-dik napján Rákóczy Ferencz fejedelem pártján levő uj támadás. Kuruczok Halas városára beszállónak, kiknek is a Száva melléki svábok és a bácskai ráczság, úgy a szegedi katonaság utánnok jővén, a városon kívül napkeletről a kuruczok eleikbe kimenvén, megütköztenek, és a kuruczok megveretettvén, elesett bennök 234, kiket mind a szegedi generalis parancsolatja, — mind a kurucz tisztek akarata szerint összehordanak a város lakosai, s egy nagy veremben eltemettvén; egy szép halmocska nevedelt temetésekből, melyet e mái napig is kuruczhalomnak neveznek, kétségkívül a maradéknál is megmarad azon neve.”

Pesty Frigyes Ráczdomb (központi azonosító: 35872) lelőhelyről 1864-ben ilyen adatot közöl: „A tó déli partján a templom hegygel átellenben fekszik a Ráczhegy, ez előtt 60 évvel még magas domb volt a tópart közelében, a század elején áttöltésre elhordatott nagyrésze - helyén most Szalay Kullogó háza van, s környéke telve van csontokkal” (idézi Wicker 2000), hasonló sorsra jutott a Templomhegy is: „Nagyhalom vagy Templomhegy — az alsó fekete - vetemény földek közt - a tóparton hajdan kitűnő domb volt, rom maradvány köveivel, csontokkal és üszők darabokkal; közelebbi év tizedekben áttöltésnek elhordatott, hagyomány szerint a lehetett a legrégibb egyház Halason, mely hihetően a mellette lévő ingóságos nádassal menhelyül is szolgált, róla egyenes históriai adat nincs.”(l. c).

Beépítettsége miatt a földvár ex lege védett védelmi kategóriának nem feleltethető meg a Natka-sziget lelőhely sem, mely pedig Halas „védvára” lehetett a középkor során. Az ún. Natka-sziget, mely a településtől nyugatra feküdt, több leírás szerint sánccal, árokkal volt megerősítve és menedékül szolgált a veszedelmes időkben a környékbelieknek: „Vagyon a fentebb említett tónak szinte a közepében, a piacz és a reformatum templom irányában, egy meglehetősen térségű vad, és gyümölcsfákkal rakott sziget, mely sáncz forma árkokkal nagyon körülvéve, e felől azt tartja a régi hagyomány, hogy az előltem zűrzavaras, ellenséges időkben

² Végső Istvánt idézve: „1492 szeptemberében Kinizsi Pál állítólag itt verte szét a rabló-fosztogató zsoldos csapatot. Az áldozatokat Halason temették el. Vélt helye: a Feketehalom, a Bajza és Szabó Ervin utcák körül lehetett.” A területről régészeti lelet nem ismert.

itt kerestek a szegény, erőtelen lakosok magoknak menedék- és rejtekhelyei, a hová leszolgált keskeny hídnak lábai a nádas rét közt máig is látszanak.” (Tooth - Szilágyi 1861; említi még pl. Nagy Szeder 1926). Nagy Szeder István számol be arról, hogy 1909-ben megvásárolta ezt a szigetet „a város alatti nagytóban fekvő azon szigetet, melyben a töröktatár dúlások idején a város lakossága menedéket talált s annak minden bokra, árka a régi időkre emlékeztetett s mivel ez a sziget mentette meg sokszor a város népét, elneveztem az 1909-ben kiadott városi térképemen Népszigetnek.”

*

A rendezési tervben előírányzott módosítások figyelembe vételével az alábbi örökségvédelmi ajánlás tehető:

Olyan, beépítésre szánt terület esetében, melyek területén régészeti lelőhely található, a beruházások földmunkával, közműkiépítéssel járhatnak/járnak, ezért szükséges a régészeti örökség érintettségének vizsgálata. A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges:

- minden 30 centiméter mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez

- régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz

E lelőhelyek védelmére MEGELŐZŐ FELTÁRÁS javasolt. Földmunka esetén ez az ajánlás vonatkozik az 19, 31, 32, 33, 39 és 43. módosítási helyszínekre (lásd 5. melléklet).

A településrendezési terv által közvetlenül nem érintett, de minden földmunkával járó beavatkozást (alapásás, közművesítés stb.) fokozott figyelemmel kell kísérni minden ismert régészeti lelőhelyen. Ezeken a kialakult használat folytatható, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a 2001. évi LXIV. tv. szerint kell eljárni. Kiskunhalas mai belterülete beépítettsége miatt régészetileg pontosabban nem értékelhető, viszont bármilyen földmunka esetén régészeti szakfelügyelet javasolt (lásd kiemelten Kiskunhalas belterületén található lelőhelyek esetében: Kiskunhalas 1,2, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 15, 41, 88-90. lelőhelyek).

A régészeti szakfelügyelet részben az ismert lelőhelyek kiterjedésének meghatározására ad lehetőséget (1-2. melléklet), részben konkrétan „leletmentesíti” a beruházási területeket, így elkerülhető kulturális örökségünk megsemmisülése. Tekintettel arra, hogy néhány fejlesztési terület közvetlen közelében olyan régészeti lelőhely található,

mely kiterjedése bizonytalan, ezért a fejlesztési helyszínek közül a 8, 21a, 25. és 42. számú helyszín esetében javasolt régészeti szakfelügyelet.

A 2019. évi XVIII. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény módosításáról - kihirdetve 2019. március 26-án - rendelkezései alapján a **Nagyberuházással kapcsolatos régészeti feladatellátás esetén a régészeti feltárás elvégzésére vonatkozó általános követelményeket és a megelőző feltárássra vonatkozó szabályokat Az egyes nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti feladatellátásra vonatkozó különös előírások érvényesítésével, a 23/B-23/F. §-ban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.**

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 37. § (3) alapján a rendelkezésre álló örökségvédelmi hatástanulmány vagy próbafeltárás nélkül készült előzetes régészeti dokumentáció esetén a hatóság dönt arról, hogy az alkalmas-e az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonzatának meghatározására. A hatóság – a 3. § (3) bekezdése szerinti örökségvédelmi szerv (jelenleg VÁRKAPITÁNYSÁG Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt.) véleményének kikérésével, ésszerű határidő kitűzésével – előírja a hiányzó munkarészek pótlását vagy új előzetes régészeti dokumentáció elkészítését. **Előzetes régészeti dokumentáció (röviden ERD) készítése javasolt a 42 - Szegedi úti Ipari Park kijelölése korábbi laktanya-területen; és a még meg nem valósított fotovoltaikus erőművek, különösen a nagy területet lefedő Keceli út mentén tervezett közel 50 MW teljesítményű erőmű esetében.** 500 000 millió forint beruházási értékhatár felett ERD készíttetése kötelező.

IV.

KISKUNHALAS KÖZIGAZGATÁSI HATÁRÁBAN LÉVŐ RÉGÉSZETI LELŐHELYEK MEGÓVÁSA - ÖSSZEFOGLALÁS

Kiskunhalas közigazgatási határán belül 92 azonosított régészeti lelőhelyet ismerünk. Ezek kulturális örökségünk részét képezik, melyek védelme érdekében a terület- és településfejlesztéssel, valamint a terület- és településrendezéssel kapcsolatos beruházások tervezését e védelemmel összhangban kell megoldani. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A régészeti lelőhelyek a településszerkezeti terveken és a településrendezési tervlapokon feltűntetésre kerülnek. A helyi építési szabályzat hivatkozik a régészeti lelőhelyek által érintett telkek területén történő építésre vonatkozó jogszabályokra.

A lelőhelyek főbb adatait (*név, helyrajzi szám*) be kell illeszteni a Helyi Építési Szabályzat régészeti örökség védelmével vonatkozó szakaszának megfelelő helyére, illetve fel kell tüntetni a szabályozási terv térképlapjain is.

A jelenlegi területhasználat a külterületi szakaszok esetében viszonylag kis mértékben, de folyamatosan (elsősorban szántás, erdőművelés okozta bolygatás), míg belterületen már nagyobb mértékben, de alkalomszerűen (főként építkezések, közműfektetések) veszélyezteti a kulturális örökség ismert és eddig azonosíthatatlan elemeit. A lelőhelyek különböző jellegűek és minőségűek, a tervezett változtatások az érintett örökségi elemek (régészeti lelőhelyek) teljes, vagy részleges pusztulásával járhatnak - ilyen veszély a belterületi lelőhelyek beépítése.

A mai városmag a középkorban kialakult, majd többször elnéptelenedett település helyén fekszik, ezért a belterületen középkori régészeti leletek előkerülése várható. Kismértékben módosításra került a középkori településmag - Kiskunhalas 3. lelőhelyként jelzett - terület határa, mint régészeti lelőhely, alátöréssel jelölve az e lelőhely által lefedett, korábban külön azonosító alatt szereplő középkori-újkorai lelőhelyeket. A településszerkezet ezen a területen bizonyosan 1711 előtti gyökerű. Az egymásra rétegződő intenzív területhasználat jelentős mértékben beavatkozást jelentett a lelőhely állapotába, több régészeti jelenség véglegesen elpusztulhatott. ugyanezen területen bronzkori leletek előkerülése is várható (Kiskunhalas 6. lh - Szilády Áron u).

Megállapítható, hogy Kiskunhalas külterületének egy része a telepített erdők és szántóföldi művelésen kívüli homokbuckás területek miatt terepbejárásokkal viszonylag nehezen adatolható, itt a természeti adottságok alapján alapvetően kisebb kiterjedésű

időszakos településnyomok előkerülése várható. A több korszakban lakott települések vízközei dombháton, így pl. a Sós-tó és a Nagy-tó környékén, a belterületen és annak közelében találhatók.

Több esetben előfordul, hogy egymáshoz közeli, hasonló korú régészeti jelenségek korábban önálló lelőhelyként lettek leírva, jelen tanulmányban javasoljuk ezek összevonását (Kiskunhalas - Zöldhalom, Templomhegy - Kiskunhalas 1 és 14. középkori faluhelyek, Inokai nádas - Kiskunhalas 56. lh - avar településnyom, stb).

Egybetartozónak jeleztük az Ördögárok külön azonosítók alatt jelölt szakaszait és régészeti területként a köztes szakaszokat (Kiskunhalas 58. lh).

Három új lelőhelyet sikerült adattári adatok alapján meghatározni (89. lh. újkori temető; 90. lh - Feketehalom és 88. lh. Kurucdomb), illetve a források megerősítik a török kori – 1711 előtti településszerkezet lehatárolását. Feltűntettünk továbbá két településhatáron fekvő, más településhez sorolt lelőhelyet is (91-92. lelőhelyek).

Tekintettel arra, hogy a nyilvántartott lelőhelyek kiterjedése nem minden esetben ismert pontosan, térképi megfeleltetésük nem egyértelmű, fontos rámutatni, hogy a jelölt területükön kívül is előkerülhet kapcsolódó leletanyag (lásd II.3. - Régészeti érdekű területekről szóló fejezetet).

Mivel Kiskunhalas közigazgatási területének egy része a beépítettség és a növényzeti borítás (gyep- és erdő művelési ág) miatt régészeti terepbejárással nem vizsgálható, felhívjuk a figyelmet arra, hogy a területrendezések során *bárhol kerülhetnek elő eddig nem ismert régészeti lelőhelyek*. Minden beruházás, földmunka alkalmával fokozottan figyelni kell az esetlegesen előkerülő leletekre. Fontosnak tartjuk, hogy a település vezetése kiemelt figyelmet fordítson a régészeti jelenségek, leletek előkerülésére pl. a foghíjtelkek beépítése során, és együttműködjön az illetékes hatóságokkal az örökségvédelem érdekeinek érvényesítésében. Így talán egyszer pontosan lehatárolhatóvá válik az egykori Kiskunhalasi vár helye is.

Az **azonosított régészeti lelőhelyek** közül jelenleg lelőhelyek egy része intenzív **szántóföldi művelés/ illetve szőlőművelés alatt** áll. A mezőgazdasági területeken a kialakult használat folytatható, amely a szántással, talajjavító, meliorációs tevékenységgel jár együtt, vagy gyepesítés megengedett, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a hatályos jogszabályok szerint kell eljárni. **Ezeken a területen minden, az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz az illetékes járási kormányhivatal előzetes engedélye szükséges, különösen az erdő- gyümölcsös illetve szőlőtelepítések lehetnek roncsoló hatással a régészeti örökségre.**

Temetők azonosítására a régészeti terepbejárás módszere kevésbé alkalmas. Óskori -

bronzkori temető ismert Kiskunhalas 15 - Felsőkistelek, Sóstó egykori fürdőház lelőhelyről, a Templomhegyről (Kiskunhalas 1. lh) és a belterületről. A középkori templom körüli temetőkön kívül történeti forrásból ismerünk néhány, az 1711-előtti - tehát régészeti érdekű időszakból származó néhány temető-adatot: Az *első református temető* a 17. században keletkezett. A mai református templom környékén lehetett (központi azonosító 35897). Az ún. *ótemetőt* 1709-ben a mai Szilády Áron Református Gimnázium területén alakították ki (központi azonosító 35873). Bár nem régészeti korú emlék, kiemelt figyelmet érdemel, hogy a *katolikusok temetőjét* 1769-ben a mai Lomb utcai óvoda környékén mérték ki (Kiskunhalas 89. lh). Közelméletben izraleita temető nyílt (alapítás 18/19. sz. fordulóján, központi azonosító: 35888); az Öregszőlőkben *baptista temető* (1935k) van³.

Az új építésre kijelölt területeken tervezett beruházások (pl. 42. laktanya fejlesztési helyszín) esetében a tereprendezés/közműkiépítés megkezdése előtt előzetes régészeti dokumentáció elkészítése javasolt, nagyberuházásnak minősülő beruházás esetén kötelező (fotovoltaikus erőművek). *A beruházások feltételeként előírt régészeti feltárások költségei a beruházót terhelik.* A munkák megkezdését a Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Kecskeméti Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalának (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. epitesugy.kecskemethu Telefon: +36 76516812), be kell jelenteni. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a végzett tevékenységet fel kell függeszteni, és a Kormányhivatal nyilatkozatát a további teendőkről be kell szerezni. Amennyiben a közműkiépítés során nem kerül elő régészeti lelet, a további földmunkák során időszakos régészeti ellenőrzést javaslok (területileg illetékes múzeum: KISKUNHALAS VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK THORMA JÁNOS MÚZEUMA 6400 KISKUNHALAS, Köztársaság u. 2. pf. 35; Email: info@thormajanosmuzeum.hu, Tel.: (77) 422-864).

A fenti munkarész a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok, az elvégzett terepbejárás adatainak kiértékelése alapján és a megismert fejlesztési tervek ismeretében készült. A település közigazgatási területén időközben előkerülő újabb régészeti lelőhelyekről a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztály Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztálya vezet közhiteles nyilvántartást, ezért minden tervezett beruházás és nagyobb földmunkával járó tevékenység előtt javasolt az érintett területen található vagy feltételezhető régészeti lelőhelyekről tájékozódni. Ezzel elkerülhető a kulturális örökség elemeinek indokolatlan veszélyeztetése.

³ <https://feketevaros.blog.hu/api/trackback/id/12364643>

V.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 2. (Budapest, 1894) 6. Bodrog

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. I. 251

Gallina Zsolt: A kiskunsági Ördög-árok. In: Halasi Múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára. Szerk. Szakál Aurél. Thorma János Múzeum – Halasi Múzeum Alapítvány, Kiskunhalas 1999. 67–82.

Gallina Zsolt: Árpád-kori és középkori templomok Kiskunhalas környékén. In: Szakái Aurél (szerk.) Halasi Múzeum. Emlékkönyv a Thorma János Múzeum 125. évfordulójára. Kiskunhalas, 1999. 83-108.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV. 1987
Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria 2018: „...Aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.”
Egy elfelejtett nép, a szarmaták Nyíregyháza – Szeged 2018.
http://real.mtak.hu/80406/1/Szarmata_web.pdf

Hatházi Gábor: Halas kun székközpont és magyar mezőváros a középkorban. in Ö. Kovács József - Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története 1. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig. Kiskunhalas, 2000, pp. 169-302

Janó Ákos (szerk.): Kiskunhalas. Helytörténeti monográfia 1. Kiskunhalas, 1965.

Ö. Kovács József - Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története 1. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig (Kiskunhalas, 2000)

Magyarország történeti statisztikai helységnévtára – 8. Bács-Kiskun megye (1996)
III. Bács-Kiskun megye településeinek adatai

Nagy Szeder István: Kiskun-Halas város története oklevél-tárral, 1-4. rész (Kiskun-Halas, 1926-1936, 1993)

Bognár András: Pesty Frigyes kéziratosa helynévtárából. I. Jász-kunság. Közzéteszi Bognár András. Kecskemét - Szolnok. 1978

Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas almanach. Városismertető az ezredfordulós Kiskunhalasról (Kiskunhalas, 2002)

Szakály Ferenc: Kiskunhalas a török uralom alatt. in Ö. Kovács József - Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története 1. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig. Kiskunhalas, 2000, pp. 303-379

•

V. Székely György: Árpád-kori települések a történeti Halas határában. in Ö. Kovács József - Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története 1. Tanulmányok Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig. Kiskunhalas, 2000, pp. 129-168

Tooth János - Szilágyi Sándor: Kis-Kun-Halas város története (Nagy-Kőrös, 1861)

H. Tóth Elvira: Négy évtized kutatásai Bács-Kiskun megyében (1949–1989). In: Dr. Bánszky P. – Dr. Sztrinkó I. (szerk.): Cumania 12. Kecskemét, 1990, pp. 81–234.

Vályi András: Magyar országnak leírása, 1796–1799. online:
<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ValyiFenyas-orszagleirasok-81A15/valyi-andras-magyar-orszagnak-leirasa-87F85/>

VI.
NYILATKOZAT

A 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről és a Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 84. § 2. pontja alapján a kulturális örökség védelmével kapcsolatos régészeti részszakterületen örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetében kulturális szakértői tevékenységet folytathatok, a Miniszterelnökség régészeti szakértői nyilvántartásban szerepelek (nyilvántartási szám 90XZ52 - <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/parlamenti-allamtitkar/regeszeti-es-muemleki-szakertoi-nevjegyzek/regeszeti>).

Az általam ellenjegyzett örökségvédelmi hatástanulmány az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készült, a tanulmányban szereplő tervezett megoldásokra vonatkozó javaslatok azoknak mindenben megfelelnek.

Harta, 2019. július 1.

Kustár Rozália
régész - muzeológus
örökségvédelmi szakértő

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

1. MELLÉKLET

ISMERT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN

SORSZÁM HATÁS- TANULMÁNY	AZONOSÍTÓ	SORSZÁM ME NYI	NÉV	KORSZAK, JELLEG	MEGJEGYZÉS
1	35864, 35930	1, 18	Templomhegy	telep - vaskor - középkor temető - bronzkor-vaskor - népvándorlás kor --középkor templom - középkor éremlelet - középkor	összevont lelőhely, részben beépített területen Révész György, Gyárfás István leírása, leletmentések, részben átfed a 35938. lh-lyel
2	35871	2	Piachegy (Ráczhegy)	temető ismeretlen kor	megsemmisült, elhordott halom archív adat Révész Gy., Pesty Frigyes leírása összefügghet 83573-val?
3	82305	70	Középkori településmag	Település -késő középkor	
3a	35872	3	Kis András révje	telep - ismeretlen kor	beépített archív adat Révész Gy leírása középkori településmag része
3b	35875	6	Szász Károly u. 35.	temető ismeretlen kor	beépített, 82305 része
3c	35881		Tabán (Huszár u. 14.)	középkori, török kori kiépülés	részben feltárt beépített, 82305 része, nem önálló lh
3d	35897	15	Szilády Áron u. II.	középkori, török kori kiépülés	részben feltárt beépített, 82305 része, nem önálló lh
3e	35873	4	Református Gimnázium	Temető általában, újkor	beépített, 82305 része
3f	83573	71	Tabán, Bajnok u	Sír általában, ismeretlen kor	beépített, 82305 része, összefügghet 35871-vel?
4	35874	5	Natkai sziget (Nagy Sziget, Népsziget)	szórvány szatmata gyöngy, ismeretlen korú sáncok, árkok; cölöphíd, XVI-XVII. századi edény	archív adat, (Pesty F., Gyárfás I. leírása
5	35879	7	KISZ lakótelep	női lovassír honfoglalás kor	beépített, feltárt magányos sír?
6	35885	8	Szilády Áron u.	Telep bronzkor	beépített, 82305

					része, kiterjedése jóval nagyobb lehet, részben feltárt
7			Kölcsey Ferenc u.-Városi Faiskola	bronzkori településnyom	beépített;
7a	35887	8	Kölcsey Ferenc u.	szórvány bronzkor	beépített; összefügghet a 35893 lh-lyel, kiterjedése jóval nagyobb lehet,
7b	35893	14	Városi Faiskola.	Telepnyom , bronzkor	összefügghet a 35887 lh-lyel,
8	35888	11	Zsidótemető	Raktárlelet, bronzkor,	beépített
9	35889	12	Harangostelep	szórvány népvándorlás kor	beépített
10	35890	13	Lángi hegy	Éremlelet, telep - szarmata, népvándorlás kor, középkor	
11	35928	16	Kápolnahely, Katolikus temető	templom - középkor éremlelet - középkor	temető területe, részben feltárt
12	35929	17	Mezőgazdasági Technikum Kossuth telepe	telep - őskor, szarmata, Árpád-kor, középkor	
13		19	Templomhegy III.	Telepnyom - őskor - szarmata; - Árpád-kor-középkor; - kora újkor;	
14a	35939	20	Felsőkistelek, Zöldhalom	Telepnyom - badeni kultúra; - bronzkor -szarmata; - Árpád-kor; Templom +templom körüli temető Éremlelet, - középkor,	részben feltárt - Biczó P.
14b	35308	29	Felsőszállás, Sóstótól K-re	Telepnyom - Árpád-kor; - késő középkor	
14c	35310	30	Felsőszállás, Sóstótól DK-re	Telepnyom - Árpád-kor	
14d	86421	93	Felsőszállás, Dong-éri-főcsatornától ÉNy-ra I.	Telepnyom -Árpád-kor	középkori település
15	35941	21	Felsőkistelek, Sóstó egykori fürdőház	Temető - ismeretlen kor Kincslelet - bronzkor; Település - bronzkor; Temető	

				-bronzkor	
16	35287	22	Felsőszállás-Petter tanyák környéke	Kőeszköz, őskor	
17	35289	23	Felsőszállás-Jung iskola	Szórványlelet, őskor	
18	35290	24	Felsőszállás-Gyevi Benő földje	Temető, bronzkor; Szórványlelet, avar kor	
19	35292	25	Felsőszállás-Bíró Sándor tanyája	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor	
20	35288	26	Felsőszállás-Csonka tanya	Temető, bronzkor	
21	35305	27	Felsőszállás, Csonka székje	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor	
22	35307	28	Felsőszállás, Csonka székje II.	Telepnyom - népvándorlás kor; - Árpád-kor,	
23	35312	31	Alsószállás, Darányi tanya	Éremlelet, római kor	archív adat
24	35313	32	Alsószállás, Nagy F. Lajos tanyája	Szórványlelet, népvándorlás kor	archív adat
25	35315	33	Füzes-Sajtos hegy	Telepnyom - őskor; - szarmata; Éremlelet, római kor	
26	35316	34	Alsónyomás, Cifrahegy	Telepnyom - őskor; Éremlelet, római kor	
27	35324	35	Alsókistelek, Sajtos tér	Telepnyom - őskor; - szarmata,	
28	35325	36	Alsókistelek, Bibó tanyai major	Telepnyom - szarmata	
29	35329	37	Alsókistelek-Kistekei tó	Telepnyom - szarmata; Szórványlelet, középkor,	
30	35330	38	Alsókistelek-Tóth tanyától É-ra	Telepnyom - szarmata; - népvándorlás kor; - Árpád-kor - középkor	
31	35331	39	Alsókistelek-Vilihomoktól D-re	Telep - szarmata	archív adat
32	35332	40	Bogárzó-Paprika tanya	Szórványlelet, bronzkor	archív adat
33	35336	42	Rekettye-Paprika Antal TSz	Bizonytalan jellegű lelet, bronzkor-késő bronzkor; - szarmata	
34	35337	43	Rekettye, régi Keceli út jobb oldala	Telepnyom - Árpád-kor;	

				Éremlelet, Árpád-kor	
35	35338	44	Rekettye,Babud tanya	Telepnyom - szarmata; -Árpád-kor-középkor Temető általában, ismeretlen kor;	
36	35339	45	Rekettye, Nagylapos	Telepnyom - Árpád-kor-középkor	
37	35340	46	Alsóöregszőlők, Kószó tanya	Telepnyom - szarmata	
38	34320	47	Alsóöregszőlők, Kopolya vasúti megálló	Telepnyom - Árpád-kor	
39	34319	48	Alsófeketeföldek, Dong-ér	Telepnyom -szarmata; -népvándorlás kor	
40	34322	49	Új református temetőtől K-re	Telepnyom - Árpád-kor-középkor	
41	40032	51	TESCO Áruház	Telepnyom - őskor; - szarmata; - népvándorlás kor; - középkor; - kora újkor; Sír, szarmata; Erődítés, szarmata;	részben feltárt
42	56879	52	Dong-éri főcsatorna, észak	Telep - Árpád-kor	részben feltárt
43	56880	53	Dong-éri főcsatorna, északkelet	Telep - szarmata; - Árpád-kor,	
44	57545	54	Alsószállási-csatorna	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor; Temető ismeretlen kor	
45	69335	55	Felsőszállás, Dong-éri-főcsatorna mellett	Telep - szarmata;	részben feltárt
46	69495	56	Felsőszállás	Telepnyom - újkőkör; - szarmata	
47	71567	57	Kiha-3 gázkút, Tsz-major	Telepnyom - szarmata	
48	72683	58	Horvát Tranzit 118.	Telep - népvándorlás kor; - újkör;	részben feltárt
49	72685	59	Horvát Tranzit 119.	Telep -szarmata; - újkör	részben feltárt
50	72687	60	Horvát Tranzit 120.	Telepnyom - őskör - szarmata;	
51	72689	61	Horvát Tranzit 124.	Temető -ismeretlen kor; Telep	részben feltárt

				- ismeretlen kor;	
52	72691	62	HT 129, Alsószállás II.	Telep - szarmata	részben feltárt
53	72723	63	Alsószállás, Pataki tanya I. (RL 3)	Telepnyom - szarmata	
54	72725	64	Alsószállás, Pataki tanya II. (RL 4)	Telepnyom - vaskor; - késő Árpád-kor	
55	72727	65	Alsószállás, Erdőszél (RL 5)	Telepnyom - őskor; - Árpád-kor, középkor, kora újkor	
56				avar településnyom	
56a	35431	66	Inokai nádastól É-ra	Telepnyom - gepida; - avar kor	
56b	35432	67	Inokai nádatól É-ra II.	Telepnyom - avar kor	
56c	35433	68	Inokai nádas	Telepnyom - avar kor	
57	82295	69	Alsószállás-vasút-mente	Telepnyom - ismeretlen kor	
58a	83957	72	Ördögárok I.	Erődítés, szarmata	
58b	83959	73	Ördögárok II.	Erődítés, szarmata	
58c	83961	74	Ördögárok III.	Erődítés, szarmata	folytatása Harkakötöny határában 83967 alatt
59	85629	75	Kószó- tanya	Temető, avar	részben feltárt, ismeretlen kiterjedés
60	86139	76	Fejeték, hétvégi kertek I.	Telepnyom - szarmata; - avar; - Árpád-kor; - kora újkor	
61	86141	77	Fejeték, hétvégi kertek II.	Telepnyom - őskor; - Árpád-kor	
62	86143	78	Fejeték, hétvégi kertek III.	Telepnyom - kelta; - avar; - Árpád-kor	
63	86145	79	Fejeték, hétvégi kertek IV.	Telepnyom - Árpád-kor	
64	86147	80	Fejeték, hétvégi kertek V.- RÉ	Szórványlelet - Árpád-kor	
65	86397	81	Felsőszállás, Dong-ér (Csikós-tanyától DK-re)	Telepnyom - Árpád-kor - - késő Árpád-kor;	
66	86399	82	Alsószállás, laktanyától ÉK-re	Telepnyom - őskor; - késő középkor- kora újkor	
67	86401	83	Felsőszállás, Csikós-	Telepnyom	

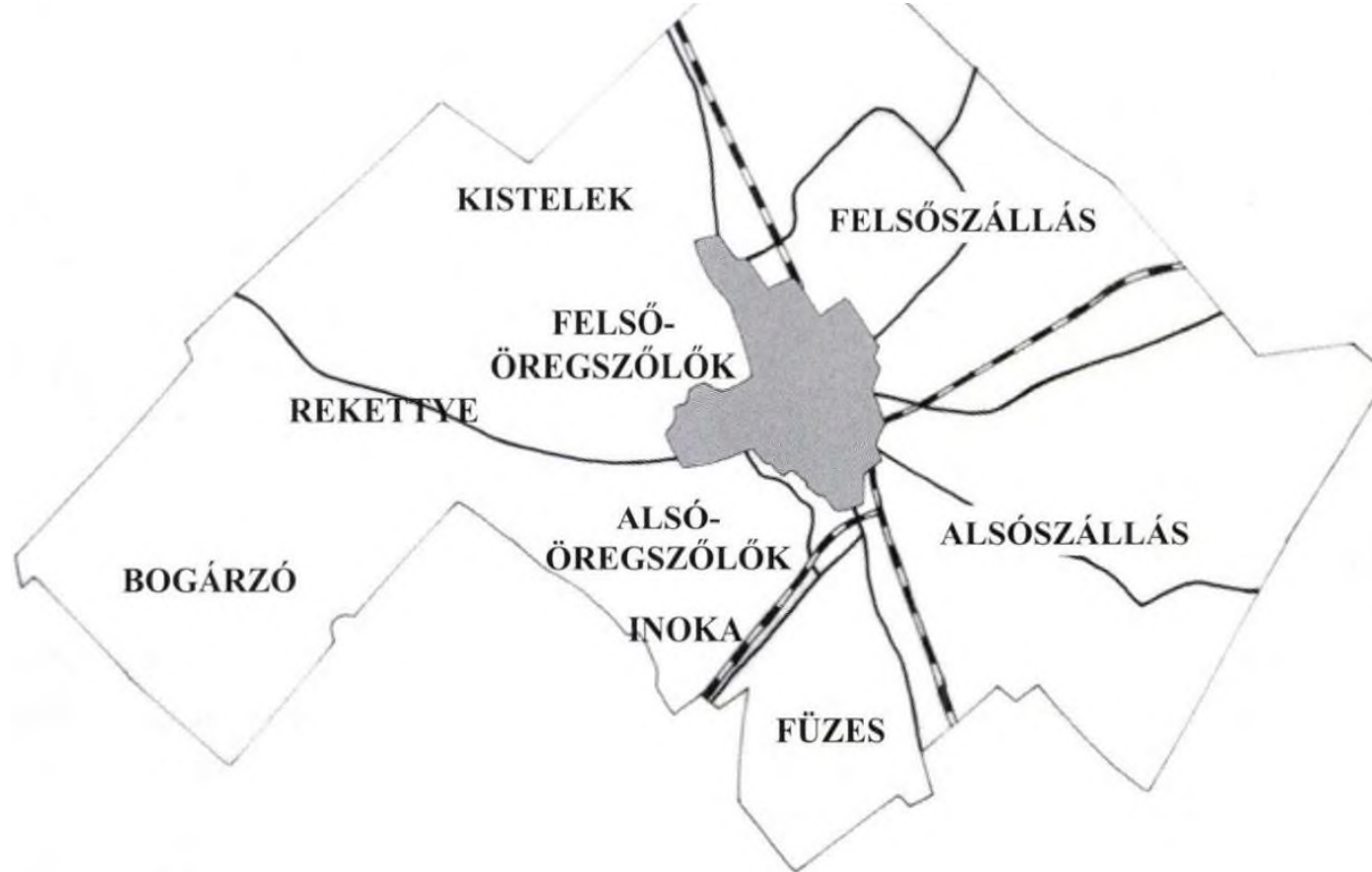
			tanyától DNy-ra	- szarmata; - Árpád-kor-késő Árpád-kor	
68	86403	84	Felsőszállás, Dong-értől NyDNy-ra	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor;	
69	86405	85	Felsőszállás, olajos úttól ÉK-re és a Dong-értől DNy-ra	Telepnyom - Árpád-kor-késő középkor	
70	86407	86	Felsőszállás, Szennyvíztisztító teleptől ÉNy-ra	Telepnyom - őskor; - középkor	
71	86409	87	Felsőszállás, Halasi Gazdaságtól D-re	Telepnyom - szarmata	
72	86411	88	Felsőszállás, Tajó Gép Kft telephelyétől É-ra	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor	
73	86413	89	Felsőszállás, Halasi Gazdaságtól K-re	Telepnyom - szarmata	
74	86415	90	Felsőszállás, vasút és majsai út között	Telepnyom - szarmata	
75	86417	91	Felsőszállás, Alsószállási- csatornától DK-re	Telepnyom - szarmata	
76	86419	92	Felsőszállás, Halasi Gazdaságtól KÉK-re	Telepnyom - szarmata; - késő középkor	
77	86423	94	Felsőszállás, Dong-éri- főcsatornától ÉNy-ra II.	Telepnyom - őskor; - szarmata	
78	86427	95	Öregszőlők, Dong-értől Ny-ra	Telepnyom - szarmata; - Árpád-kor; - kora újkor	
79	87525	96	Benke- tanya	Telepnyom - szarmata	
80	89589	97	Felsőkistelek, Sóstótól D- re	Telepnyom - bronzkor; - szarmata; - Árpád-kor	
81	89591	98	Felsőszállás, egykori Lewis gyártól ÉK-re	Telepnyom - őskor	
82	89593	99	Felsőkistelek, Olajosok útjától É-ra	Telepnyom - őskor; - avar,	
83	93771	87	Dong-ér menti út I	Telepnyom -szarmata,	
84	94173	100	Dong-ér menti út II.	Telepnyom - őskor - szarmata, - avar; - Árpád-kor	
85	94175	101	Dong-ér menti út III.	Telepnyom - szarmata; - késő középkor	
86	94177	102	Dong-ér menti út IV.	Telepnyom - őskor;	

87	94179	103	Dong-ér menti út V.	Telepnyom - szarmata	
88			Kuruc-domb		részben feltárt, elhordott, megsemmisült
89			katolikus temető		1769-ben nyílt, nem régészeti korú, de a sírok okán védendő
90			Fekete-halom		őskori kőbalta
91	86583	17	Harkakötöny - Baloghegy	Telepnyom - őskor - szarmata ,	Kiskunhalassal közös településhatáron
92	96131	39	Kunfehértó - Mélykúti út Évity tanya	Telepnyom - bronzkor - Árpád-kor,	Kiskunhalassal közös településhatáron

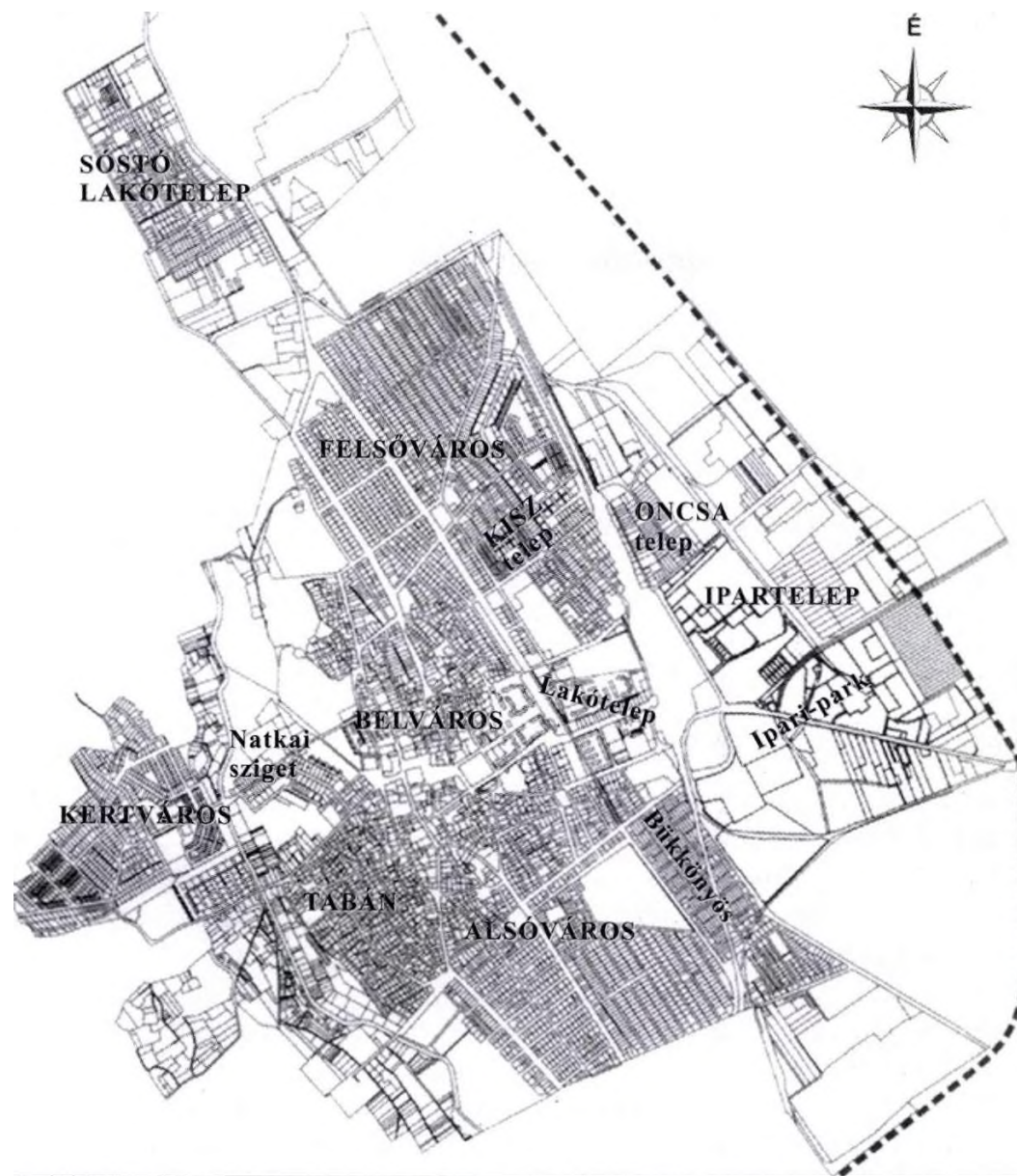
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

2. MELLÉKLET

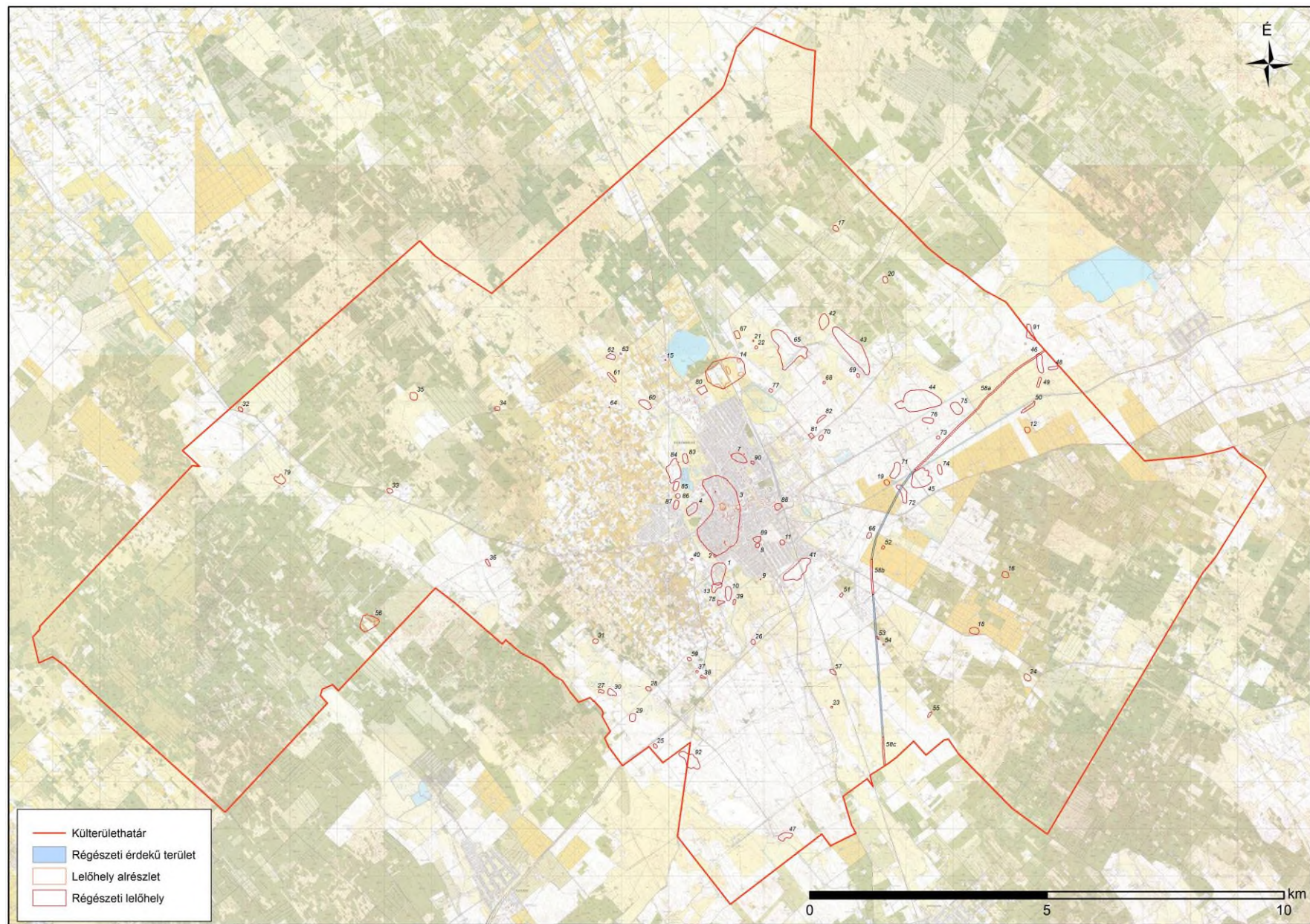
**RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN
TÉRKÉPDOKUMENTÁCIÓ**

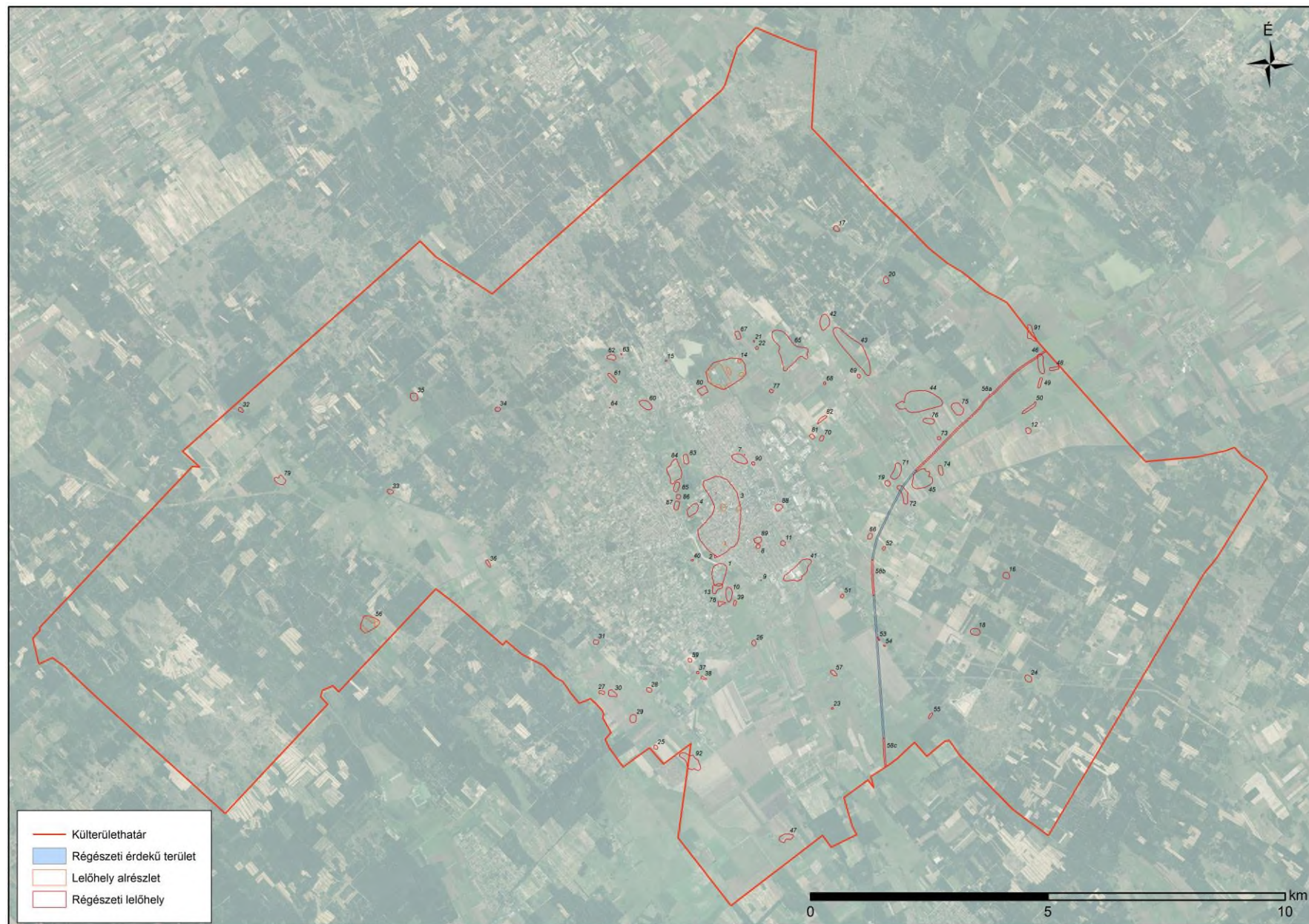
Kiskunhalas városrészei forrás: Szakál et kol. 2002.

Kiskunhalas határrészei forrás: Szakál et kol. 2002.

Ismert régészeti lelőhelyek Kiskunhalas közigazgatási területén - EO V térképlapon

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű terület Kiskunhalas igazgatási területén - Google Earth felvételen

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

3. MELLÉKLET

RÉGÉSZETI LELŐHELYEK KISKUNHALAS BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN
KÉP- ÉS FOTÓDOKUMENTÁCIÓ

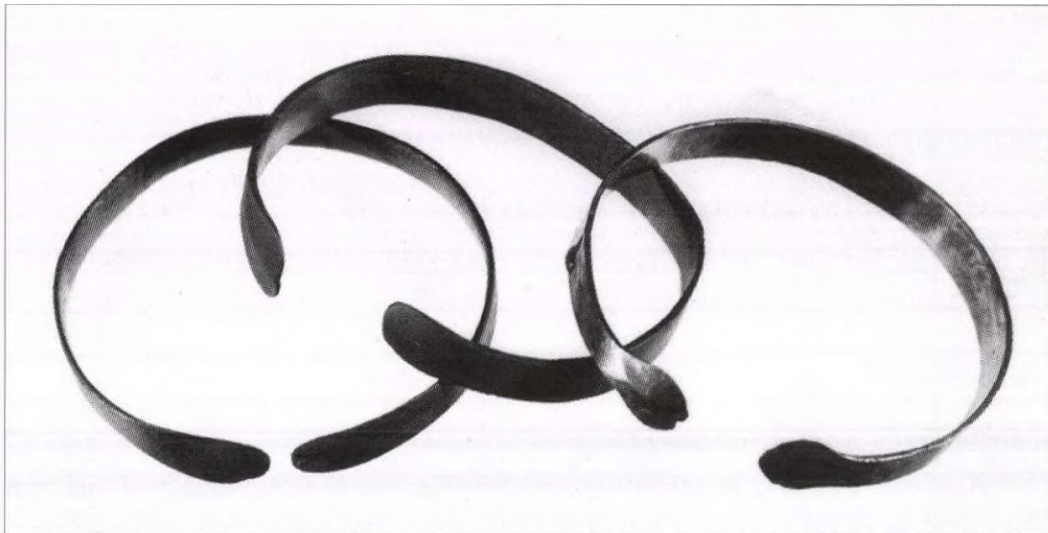

*Madárfejes bronzkori bögre.
Thorma János Múzeum,
Lsz: 55. 160. 38.*

*Bronzkori büttykös edény.
Thorma János Múzeum,
Lsz: 55. 160. 51.*

Késő bronzkori edények Kiskunhalas határából. forrás: Janó Ákos (szerk.):
Kiskunhalas. Helytörténeti monográfia 1. (Kiskunhalas, 1965)

30. Honfoglalás kori ezüst és bronz pántkarkötők Kiskunhalas-KISZ lakótelepről (21.)
TJM 67.28.7-9.

Wicker Erika: A Halasi határ régészeti emlékei az őskortól a honfoglalás koráig in Ö.
Kovács József - Szakál Aurél (szerk.): Kiskunhalas története 1. Tanulmányok
Kiskunhalasról a kezdetektől a török kor végéig (Kiskunhalas, 2000)

31. Honfoglalás kori kengyelpár és zabla töredékei Kiskunhalas-KISZ lakótelepről. (21.)
TJM 67.28.13-15.

Kiskunhalas - Zöldhalom a Sós-tó déli oldalán, a templomhalom kiemelkedésével
2019. júniusában

22. és 38. beépítésre szánt területek a helyszínelés alkalmából, Régészeti jelenség nem ismert, nem vizsgálható terület

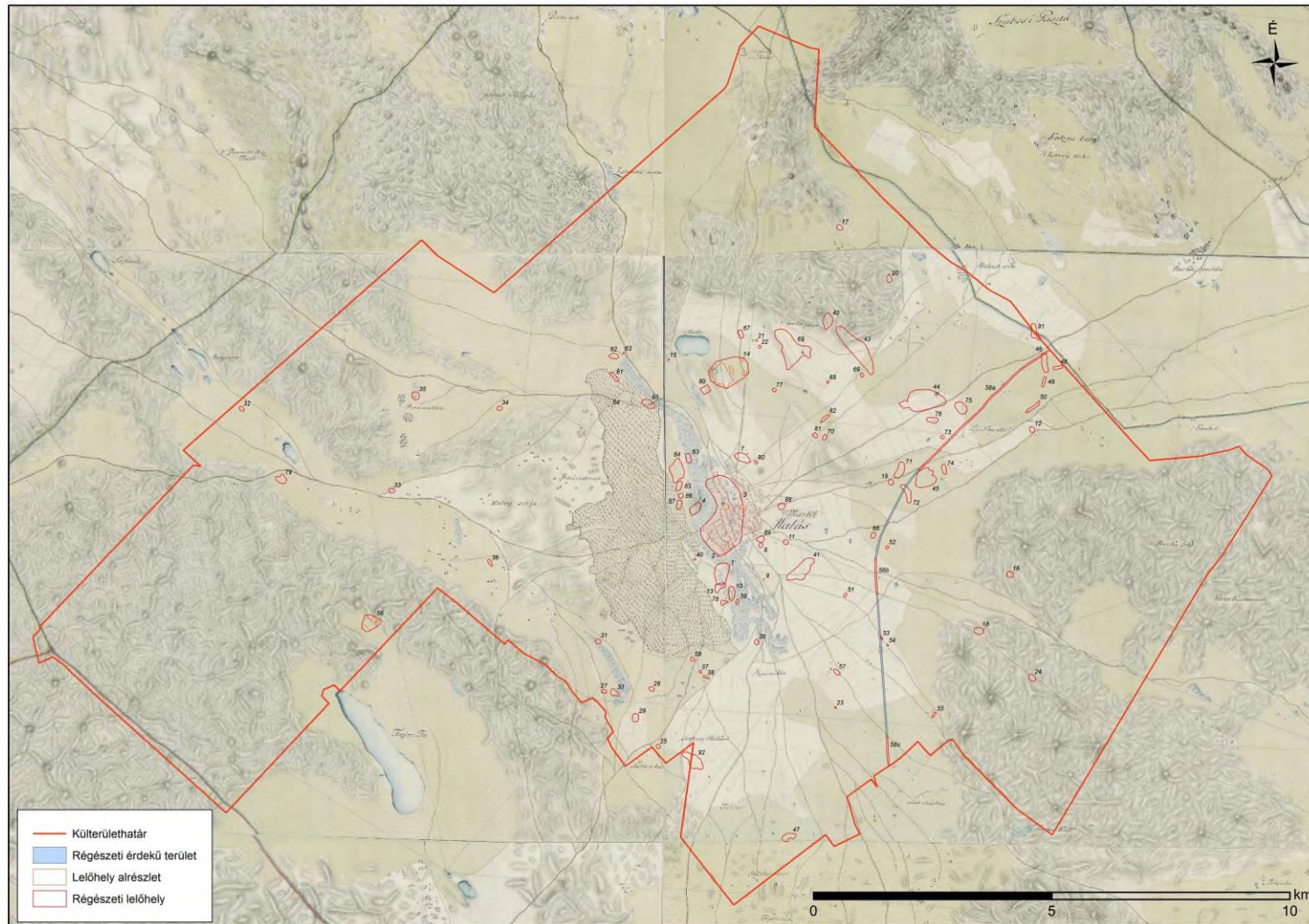
10 hektáros napelempark és a Hatóles út közelében napelempark céljára kijelölt fejlesztési terület Kiskunhalas határában. A beruházások előkészítéseként előzetes régészeti dokumentáció elkészítése szükséges!

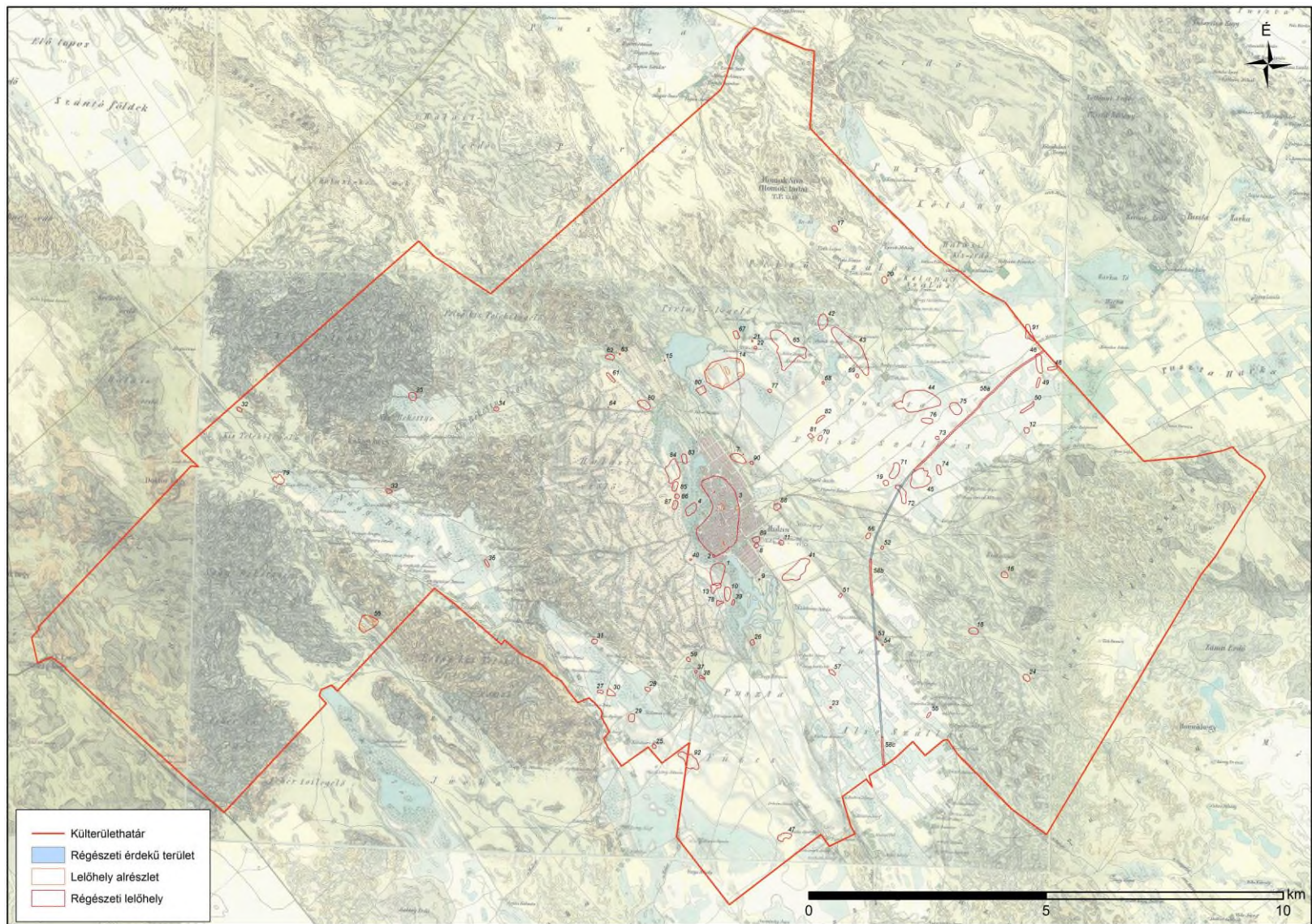
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

4. MELLÉKLET

RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK KISKUNHALAS BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN - ARCHÍV TÉRKÉPEK

1. Kiskunhalas bel- és külterülete az I. katonai felmérés térképlapján - Ismert régészeti lelőhelyek Kiskunhalas közigazgatási területén

2. Kiskunhalas bel- és köterülete a II. katonai felmérés térképlapján - Ismert régészeti lelőhelyek Kiskunhalas közigazgatási területén

Halas és térsége Lázár deák 1528-ban megjelent térképén. Halas és Zenkalas mezővárosok Segedeintől (Szeged) nyugatra. forrás: Ö. Kovács-Szakál 2000)

Kiskunhalas belterülete a környező halmokkal, a kiterjedt szőlőterülettel és az állandó vizek ábrázolásával az I. katonai felmérés idején.

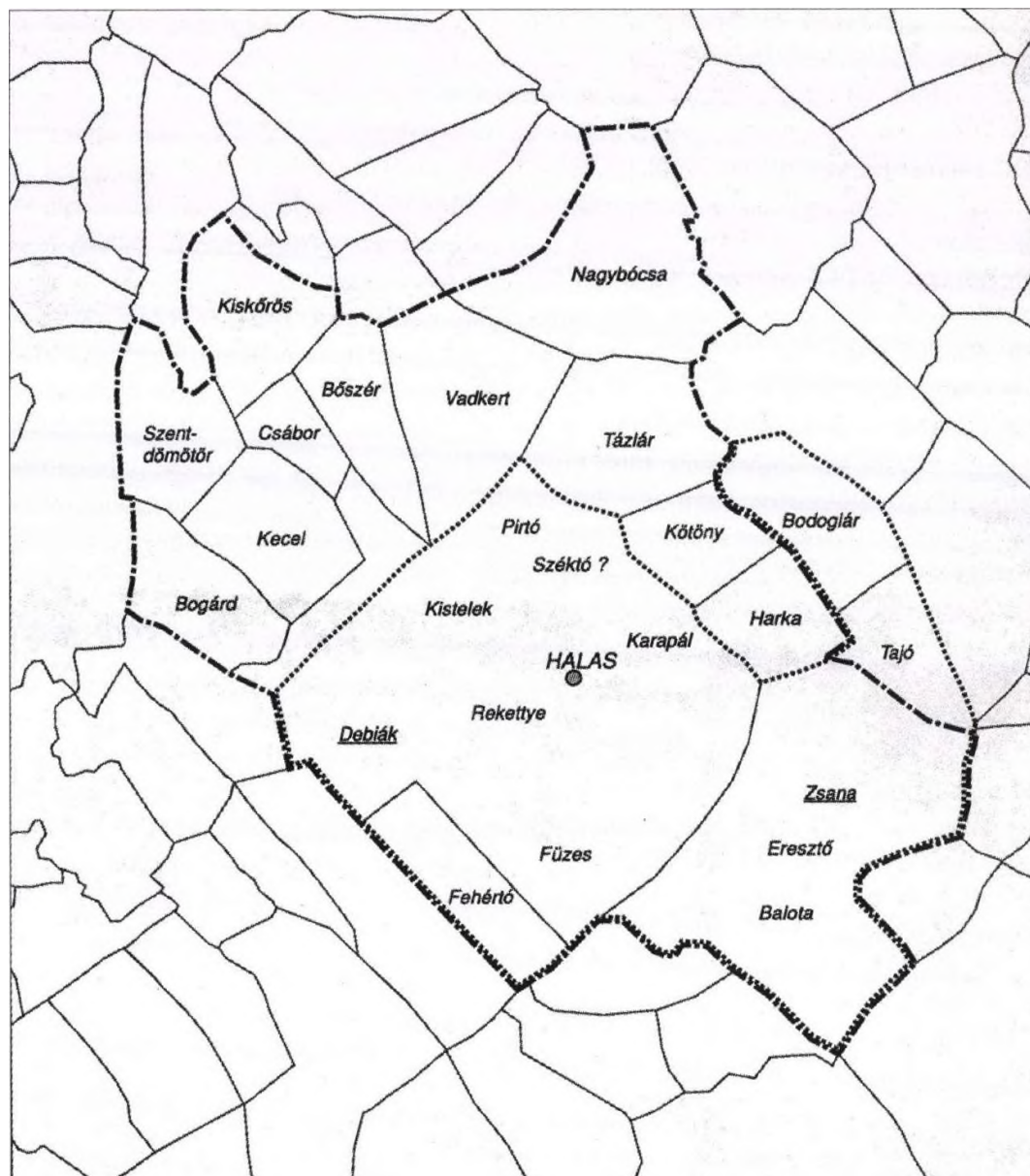
Kiskunhalas - Natkai sziget a kataszteri felmérés térképlapján 60% átlátszósággal a mai utcahálózatra vetítve, ahová az ellenség elől menekültek a szájhásmány szerint a halasiak és melyet földsánc és vizesárok is védett. forrás: mapire.eu

Kiskunhalas - Zöldhalom templomos hely a Sós-tó szélén az 1913-ban készült Kis-Kun-Halas (szelvényszám: 5463.) térképen forrás: Békés Megyei Levéltár [BéML XV 1 d 79]

Halas közép- és törökkori helyszínrajza Hatházi 2000 nyomán

Halas város által bérelt puszták a 17. században. forrásd: Szalály 2000

**KISKUNHALAS VÁROS ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ**

módosítás

leírás

Módosítási területek / régészeti érdekek - hatásvizsgálat

régészeti érdek

indoklás

javaslat

			régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
1	Tanya ingatlan rendeltetés-váltása	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
2	Tanya ingatlan rendeltetés-váltása	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
3	Tanya ingatlan rendeltetés-váltása	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
4	Új beépítésre szánt terület létrehozása szállítmányozási célból	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
5	Új beépítésre szánt általános gazdasági terület kijelölése kialakult funkció ala	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
6	Művelt ingatlan egy részének rendeltetés-váltása	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
7	Tanya ingatlan rendeltetés-váltása	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
8	Gyűjtőútszakasz leszabályozásának módosítása	kérdéses	86139 a közelben régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
9	Általános mezőgazdaság helyett beépítésre szánt terület kijelölés	nem ismert	régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
10	Beépítésre szánt terület kijelölés törlése	nem releváns	
11	Horgásztó különleges övezet csökkentése	nem releváns	

				régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
12	Művelt ingatlan beépíthetősége	nem ismert		
13	Kertváros Ny-i határán lévő terület rendezése	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
14	Új beépítésre szánt iparterület kijelölése kialakult funkció alapján és védelmi	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
15	Zártkerti fekvésű ingatlan gazdasági telephely	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
16	Kopolyai út leszabályozásának módosítása	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
17	Hétfélgázás üdülőterület átsorolása	nem ismert		
18	Közterületből lakóterület: a kérelem nem teljesíthető	nem releváns		
19	Beépítésre szánt terület kijelölés törlése, mezőgazdálkodáshoz szükséges építmények elhelyezése	igen	35939 - templomos	földmunka esetén megelőző feltárás régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
20	Közúti közlekedési terület helyett kereskedelmi szolgáltató terület	nem ismert		
21	Ks terület kijelölés törlése megghiúsulás miatt	nem releváns		
21a	Sportpálya déli oldala	kérdéses	93771 szarmata t	földmunka esetén régészeti megfigyelés
22	Lakóterület helyett kereskedelmi szolgáltató terület	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
22a	Egészségügyi szociális turisztikai erdő helyett lakóterület	nem ismert		

23 Lakóterület kijelölése kialakult funkció alapján	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
24 Falusias lakóterület helyett kisvárosias lakóterület	nem ismert		földmunka esetén
25 Kisebb korrekció a 41871/4 földút tervezett kiszélesítésében	kérdéses	94179, 94175, 9417	régészeti megfigyelés
Erzsébet királyné tér zöldterületéből beépítési terület leválasztása: záportó			ERD, régészeti
26 kialakítása esetén vizsgálni kell a régészeti érdeket	ismeretlen	középkori településr	megfigyelés
Református újtemető és környéke szabályozási korrekciói, határvonal			
27 javítása	nem releváns		
28 Telken belüli építési hely korrekciója	nem ismert		régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
29 Megengedett legnagyobb beépítettség mértékének növekedése	nem ismert		beépítési szándéknál
30 Telken belüli építési hely korrekciója	nem ismert		régészeti megfigyelés
31 Szomszédos telken belüli építési hely korrekciója	igen	középkori településr	beépítési szándéknál
32 Telken belüli építési hely korrekciója	igen	középkori településr	régészeti megfigyelés
33 Tervezett út törlése, beépíthetőség engedélyezése	igen	középkori településr	beépítési szándéknál
34 Telken belüli építési hely korrekciója	igen	középkori településr	régészeti megfigyelés
35 Képtár közterületi kapcsolatának biztosítása	nem ismert		
36 Telken belüli építési hely korrekciója	nem ismert		

37 kötelező építési vonal törlése, garázsépítés			régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás régészeti lelet előkerülésekor törvény szerinti eljárás
38 Telekcsoporthoz felosztásának korrekciója	nem ismert		beépítési szándéknál
39 Telekre előírt minimális terület csökkentése	igen	középkori településr	régészeti megfigyelés
40 kertvárosi patika bővítése	nem ismert		
41 Telekre bejegyzett temetői védősáv törlése	nem releváns		
			régészeti megfigyelés, nagyberuházás esetén
42 Szegedi úti Ipari Park kijelölése korábbi laktanya-területen	kérdéses	közelében 40032 szá	ERD
43 gépjárműtároló építése	igen	35864, 35930 közép	régészeti megfigyelés
OTÉK 12 fotovoltaikus erőművek			
OTÉK 12a Harangos tónál: 3270/23 hrsz.	megvalósult		
OTÉK 12b Szennyvíztisztítóműnél: 0811/61 hrsz.	megvalósult		
OTÉK 12c Olajbányász utcában: 6410/8 hrsz.	megvalósult		
OTÉK 12d Majsai út mellett: 0935/9 hrsz.	megvalósult		
OTÉK 12e Hatóles út közelében: 42527 hrsz.	nem ismert		
			előzetes régészeti dokumentáció (ERD)
OTÉK 12f Keceli út mentén tervezett napelempark 10 ha	nem ismert		